

OBSAH

BOH A ČLOVEK

Ludská duša a zážitky blízkej smrti 3
Ľuboš Rojka

Možnosti Božieho pôsobenia v kontexte poznatkov súčasnej
prírodovedy 15
Miroslav Karaba

FIDES ET RATIO

Laudáció na J. E. Marcela Sánchez Sorondu 28
Laudatio on Msgr. Marcel Sánchez Sorondo 30
Jaromír Pastorek

Príhovor J. E. Marcela Sánchez Sorondu 32
Address of H. E. Marcelo Sánchez Sorondo 33

Laudáció na Prof. Emíliu Hrabovec 36
Róbert Letz

ZO ŽIVOTA ÚSKI

Igor Túnyi (13. 11. 1949 – 9. 12. 2014)
Život v osídlach zvedavosti 39
Štefan Luby

Správa o činnosti ÚSKI za obdobie od VI. (8. 4. 2011)
do VII. generálneho zhromaždenia (25. 4. 2015) 45
Nové Predsedníctvo ÚSKI 49
Emil Běták

Cyrlometodská medaila pre Mons. Františka Rábeka 50
Viliam Novák, Emil Běták

Salzburg 2014 53
Gabriela Urbanová

Stretnutie Christophorus Bundestreffen 2015 54
Katarína Regecová, Ján Vojtašák, Jozefína Križanová

Pax Romana: SIAEC konferencia, Praha 2015 56
Emil Běták

ĽUDSKÁ DUŠA A ZÁŽITKY BLÍZKEJ SMRTI

Ľuboš Rojka

Abstrakt. Pojem duše a predstava možnosti posmrtného života má veľkú dôležitosť v každom náboženstve. V meniacom sa kultúrnom kontexte je potrebné sa k nim vracat' a prehodnocovať ich obsah a rozumovú odôvodnenosť s ohľadom na klasických mysliteľov, ako Platón, Aristoteles, Tomáš Akvinský a Descartes. Súčasné interpretácie opisov blízkej (klinickej) smrti pod vplyvom neurovied vnášajú do chápania duše, mysle a posmrtného života nové prvky. Problém je, že vedecké prístupy závisia od komplexnejších filozofických postojov týkajúcich sa dualizmu/monizmu tela a duše, a vysvetlenia osobnej identity. V každom prípade opisy zážitkov klinickej smrti nemožno jednoducho vyhlásiť za mylné alebo iluzórne len preto, že nezapadajú do niektorých vedeckých teórií, ale zostávajú skúšobným kameňom každej navrhovanej teórie ľudskej duše alebo mysle.

Abstract. Human Soul and Near-Death Experiences. The concept of the soul and conception of the life after death (of the body) are important in every religion. In a changing cultural context, it is necessary to reevaluate often their content and intellectual merits with respect to the classical thinkers such as Plato, Aristotle, Thomas Aquinas and Descartes. The current interpretations of near-death (clinical death) experiences under the influence of neurosciences bring into our understanding of the soul/mind and afterlife new features. The problem is that scientific approaches depend on more complex philosophical positions regarding the mind/body dualism or monism, and explanations of personal identity. Nevertheless, descriptions near-death experiences cannot be simply declared erroneous or illusory only because they do not fit into a scientific theory, but they remain a touchstone of any proposed theory of human soul or mind.

Otázka posmrtného života a nesmrteľnosti ľudskej duše zohráva dôležitú úlohu v každom náboženstve. V Katolíckej cirkvi je ľudská duša vyhlásená za nesmrteľnú, a človek môže žiť aj po smrti tela. Pojem duše sa však mení s časom a kontextom. Preto je potrebné neustále teologické prehlbovanie tohto pojmu a filozofické prehodnocovanie jeho racionálnej vierohodnosti. Od týchto dvoch prístupov závisí prijateľnosť teórie o živote po smrti a aj vierohodnosť katolíckeho učenia v dnešnom kultúrnom kontexte.

Tento článok je zameraný na rôzne teórie ľudskej duše a ako do nich zapadajú opisy klinickej smrti. Opisy klinickej smrti hovoria o existencii človeka mimo tela a stretnutí s inými zomrelými osobami. Táto skúsenosť je pre človeka, ktorý ju má, jasnou evidenciou o živote po smrti, aj keď možno nie je presvedčivou pre všetkých. Bez zachádzania do hlbších teologických predstáv a eticko-náboženských dôsledkov si všimneme niektoré filozofické postoje ohľadom klinickej smrti, posmrtného života a duše, o ktorej sa po stáročia verilo, že prežije smrť tela, ale v dnešnej dobe je stále viac spochybňovaná na prírodovedeckej báze.

Najskôr je dôležité vylúčiť „slabšie“ teórie prežitia, ktoré tiež uznávajú, že z človeka čosi pretrvá aj po jeho smrti. Napríklad, atómy človeka a ľudské vedomie sa rozplynú vo vesmíre a zostávajú v ňom, alebo človek žije v pamäti jeho známych a jeho gény prechádzajú na ďalšie generácie. Niekedy sa hovorí o kvantovej informácii, ktorá vo vesmíre nezaniká, prípadne aj o existencii človeka v Božej pamäti. Filozofi ako Bertrand Russell, A. J. Ayer a Kai Nielsen, ktorí odmietali náboženské koncepcie duše, akceptovali podobné prístupy k „posmrtnému životu“. V tomto článku nejde o takýto druh teórie „prežitia“, ale o skutočné prežitie ľudského ja, ľudského vedomia, ľudskej duše, po rozklade tela. Slabšie teórie „prežitia“ nie sú natoľko zaujímavé, pretože nehovoria veľa o prirodzenosti ľudskej duše alebo mysle človeka, ale skôr o prirodzenosti vesmíru.

Život po smrti

V Platónovom dialógu *Faidón* (117–118) sú opísané posledné hodiny Sokrata pred jeho smrťou. Sokrates je v cele a čaká na smrť otrávením, na ktorú bol predtým odsúdený. V rozhovore so svojimi priateľmi hovorí, že smrť je pre filozofa vyslobodením z toho, čo mu bráni v nadobudnutí pravého poznania. Filozofovanie je postupným odumieraním, ktoré nás oslobodzuje od všetkého materiálneho, čo zabráňuje poznaniu pravdy. Vo svojej filozofii Platón hovorí, že ľudia prirodzene prežijú smrť, lebo ich nemateriálne duše sú jednoduché (nemajú časti), a preto sa nemôžu rozložiť ani zaniknúť. Telo sa trvalo rozpadá a nemateriálna duša žije prirodzene ďalej v nemateriálnom svete.

V Platónovom zdôvodnení prirodzenosti nesmrteľnosti ľudskej duše je dôležité spojenie medzi vysvetlením života po smrti s celkovou perspektívou, s ktorou vníma život a prirodzenosť človeka, a existenciu sveta. Popri materiálnom svete je tu aj svet ideí (večných foriem), svet čohosi, čo je viac a lepšie, ako materiálny svet.

Existencia života po smrti sa dostáva do iného svetla nielen s celkovou perspektívou, s ktorou vnímame svet, ale aj s kresťanskou vierou v Boha. Ak Boh stvoril človeka na svoj obraz a človek má intrinsicky hodnotu ako osoba, podobne ako (osobný) Boh, potom celkom prirodzene by Boh nedopustil, aby človek skončil v ničote. Podobne Božia spravodlivosť a ľudská túžba po večnom šťastí indikujú existenciu posmrtného života. V kresťanstve sa myšlienka života po smrti opiera aj o historické pramene, že Ježiš bol po usmrtení vzkriesený k životu a prisľúbil svojim nasledovníkom večný život. Človek ponorený do kresťanského učenia nemá dôvod pochybovať o večnom živote, aj keď by mu pojem duše bol nejasný. Podpora posmrtnej existencie človeka na základe kresťanskej (alebo inej) viery v Boha má však isté hranice, pretože ak by sa myšlienka života po smrti ukázala nekoherentná alebo nezmyselná, mohla by spochybniť celkovú vieru v doktrínu Cirkvi a vieru v Boha. Základnou otázkou teda je, nakoľko vízia posmrtného života

dáva zmysel, nielen nakoľko zapadá do kresťansko-teologickej perspektívy, ale ako ju možno racionálne (filozoficky) pochopiť a zdôvodniť.

Ťažkosti s posmrtným životom

V 60. rokoch minulého storočia sa diskutovalo, či naše predstavy o posmrtnom živote vôbec dávajú zmysel. Napríklad Antony Flew (1923 – 2010) [9] hovoril, že pojem života po smrti je protirečivý a ponúka tri argumenty na podporu svojej teórie. Po prvé je protirečivé povedať, že: „Ján prežil svoju vlastnú smrť“. Ján žije, alebo je mŕtvy. Je to podobné ako na strokotanej lodi: „Každý člen mužstva musí (logická nutnosť) zomrieť alebo prežiť“. Žiadny z nich nemôže (logická nemožnosť) aj zomrieť, aj prežiť“ [9, s. 242]. Druhý argument je, že tvrdenie „budeme žiť navždy“ je empiricky nepotvrdené a fakt, že všetci ľudia sú smrteľní, je masívne potvrdený. Tretí argument je namierený proti obhajobe možnosti života po smrti, ktorú rozpracoval John Wisdom (1904 – 1993) a zakladá sa na tom, že si môžeme koherentne predstaviť svoj vlastný pohreb. Flew súhlasí s tým, že si možno predstaviť svoj vlastný pohreb, ale to ešte neznamená, že si môžeme predstaviť život po smrti. Keď sa človek pozerá na svoj pohreb, nie je v skutočnosti mŕtvy, a keď je skutočne mŕtvy v rakve, tak sa už nemôže pozeráť na svoj pohreb [9, s. 247]. Celá koncepcia je pre Flewa logicky protirečivá a nezmyselná.

Myšlienka tretieho argumentu je zaujímavá a závisí od nej aj odpoveď na prvé dva argumenty. Flew hovorí, že pri predstavovaní si seba na vlastnom pohrebe sa zavádza pojem akéhosi neviditeľného ducha, čím sa porušujú pravidlá o tom, ako sa používajú termíny „ja vidím“ a „vidím seba“. Podľa Flewa „ľudia sú tým, čo stretáme“, a preto slová „ja“, „on“, „otec“ a im podobné výrazy sa nevzťahujú na nijakú mysterióznu vec, ale na reálne viditeľnú ľudskú osobu. Osoby sú verejne lokalizovateľné a pozorovateľné. Nikdy sa neprechádzame ani nerozprávame s nemateriálnymi substanciami (dušami). Realisticky chápaný človek neprežije svoju vlastnú smrť a ani ju nemôže prežiť.

Flewovo vysvetlenie je presvedčivé pre tých, ktorí trvajú na tom, že „ľudia sú to, čo stretáme“. V skutočnosti slová môžu komunikovať aj hlbšie významy. Keď niekoho identifikujeme na základe vonkajšku, niekedy ani nevieme, či ide o toho istého človeka, ako sme videli pre rokmi alebo pred desiatimi rokmi. Telo a vonkajšok človeka sa môžu podobať iným ľuďom, alebo sa môžu úplne zmeniť. Je potrebné začať komunikáciu a zdieľať vzájomné spomienky, a tu sa ukáže, či ide o tú istú osobu. Aj toto však v niektorých prípadoch nemusí stačiť, pretože cítime, že to, čo sa na nás vidí a čo si pamätáme, nevystihuje to, kto v skutočnosti sme. Vo Flewovej teórii chýba čosi podstatné o človeku, čosi, čo sídli v hĺbke duše (porov. Smékal [21, 22]). Navyše neskoršie opisy klinickej smrti akoby priamo protirečili tomu, čo hovorí Flew. Zomierajúci ľudia sa v týchto správach pozerajú na seba z inej perspektívy, stretávajú sa so zomrelými príbuznými a s nimi komunikujú.

Prvé dve Flewove námietky sú postavené na pojmoch, ktoré nepripúšťajú čosi také ako život duše. Avšak nikto z tých, ktorí hovoria o živote po smrti, nechce povedať, že telesný život pokračuje po smrti tela, čo je, samozrejme, protirečenie, ale že ide o iný druh života, kvalitatívne odlišný od materiálnych vecí. Preto je potrebné najprv vyjasniť, čo sa pod dušou a jej životom mimo tela myslí, a potom sa zamyslieť nad možnou empirickou evidenciou o živote po smrti tela.

Pojem duše

Pojem duše v klasickom význame *psyché* je najširší a pôvodne označoval princíp života (súčasť všetkého živého). V antickom Grécku toto slovo označovalo aj akéhosi „démona“, ktorý sa vteľuje do živočícha a po jeho smrti prechádza do iného. Podobný pojem používal aj Platón, a Sokrates o ňom hovorí aj ako o sprievodcovi (vnútornom hlase) pri rozhodnutiach.

V tradičnom filozofickom a zvlášť v náboženskom jazyku duša opisovala podstatnú časť človeka, ktorá mohla existovať v rôznych telách alebo aj mimo tela. Aj napriek tomu, že tento význam sa nepoužíva ani v Starom ani Novom zákone, kresťanstvo tento pojem prebralo od Platóna, čo malo za následok dualistické rozlíšenie medzi duchom a telom (porov. Kolář [13]). Augustín napríklad povýšil dušu na prostredníka medzi Bohom a telom, pričom telo sa stalo po prvotnom páde miestom hriechu (pokušením k hriechu). V istom zmysle pri odlíšení duše a tela ide o čosi celkom prirodzené, pretože smrťou biologický život končí, ale mentálny život by teoreticky mohol pokračovať.

K ťažkostiam s takýmto dualizmom dochádza zvlášť po Descartovi, ktorý *psyché*, latinsky *anima*, stotožnil s myslou (*res cogitans*) alebo len s vedomou časťou ľudskej duše (vedomie seba a okolia). Descartes hovorí:

„Na jednej strane mám jasnú a odlišenú ideu seba, nakoľko som jednoducho mysliacou a nepriestorovou vecou, a na druhej strane mám odlišenú ideu tela, nakoľko je jednoducho priestorovou nemysliacou vecou. A podľa toho, je isté, že ja som skutočne odlišný od môjho tela a môžem bez neho existovať“ (*Meditácia VI*, 78, [8, s. 785]).¹

Pojem duše ako celostného oživujúceho princípu sa takto zužuje na mentálne stavy, ktoré v tej najkomplexnejšej forme nachádzame iba u človeka a v jeho vedomí. Postupne sa pozornosť sústreďuje na prirodzenosť ľudskej mysle a jej príčinné vzťahy s telom. Vznik takto chápanej „duše“ je závislý na vývoji mozgu, z ktorého emerguje, a nemožno

¹ Descartes na iných miestach hovorí aj o človeku ako jednote tela a duše, ale tradične sa mu pripisuje dualizmus opísaný v citáte zo šiestej meditácie.

preto hovoriť o duši v zmysle, že ona je tá, čo oživuje ľudské telo od jeho počiatku.

Vo filozofii 20. storočia proti takejto Descartovej „dogme ducha v stroji“, proti substanciálnemu dualizmu, vystúpil zvlášť Gilbert Ryle (1900 – 1976) [19, s. 16 – 18], ktorý hovorí, že v prípade Descarta išlo o chybné použitie pojmov. S pojmi mentálnych činností narába podobne ako s pojmom tela, a toto prekáža Rylemu. V skutočnosti ide o odlišný pojem, ktorý Ryle pripodobňuje pojmu univerzity, ktorý označuje organizáciu rozličných fakúlt, prípadne kolégií, inštitútov a knižnice. Ten, čo videl fakulty, knižnicu, študovne, prednáškové sály a pochopil ich použitie a organizáciu, pochopil, čo je univerzita. Aj pri mentálnych stavoch nie je dôvod hovoriť o novej entite. V tomto novom zmysle slovo *psyché* tvorí základ pre niektoré súčasné pojmy ako psychológia alebo psychiatria, pričom už nemá význam akejsi zvláštnej entity. Pojem *psyché* tu predstavuje užší pojem a zahŕňa len mentálnu aktivitu typickú pre človeka, nie oživujúci princíp, ani zvláštnu duchovnú entitu žijúcu v tele.

Po zásadnom odmietnutí descartovského dualizmu sa niektorí filozofi (zvlášť kresťanskí) vracajú k aristotelovskej alebo tomistickej (hylemorfistickej) koncepcii človeka, ktorá nie je až tak vzdialená od Platónovho oživujúceho princípu. Enrico Berti, súčasný taliansky filozof, zdôrazňuje práve dôležitosť takéhoto návratu, a to nielen z radov descartovských dualistov, ale aj tých, ktorí dušu fyzikalisticky alebo funkcionálne redukovali na jej materiálny substrát (mozog):

„Dôležitosť aristotelovskej koncepcie *psyché* bola uznaná tými ‚filozofmi mysle‘, ktorí sa na ňu explicitne odvolávali a najprv ju interpretovali fyzikalisticky ako redukciu psychických fenoménov na fyzické fenomény (Feigl, Slakey, Matson), potom funkcionalisticky asimilujúc *psyché* do počítačového programu (Fodor, Denet, prvý Putnam) a nakoniec správne hylemorficky ako formu žijúceho tela (Martha Nussbaum a posledný Putnam vo diele *Word and Life*, 1995). Nakoniec bol prijatý aj do *Katechizmu katolíckej cirkvi* (Vatikán 1993), ktorý explicitne hovorí o aristotelovskej definícii duše ako *forma corporis* (§ 365), ktorú prijal Viedenský koncil (1312)“ [4, s. 43].

V aristotelovskej koncepcii je kľúčový pojem formy, ktorá označuje podstatnú vlastnosť (príčinu alebo princíp) ľudského života, bez ktorej by človek nebol živým človekom. Aristoteles ju objasňuje na slabike „ba“, ktorá je zložená z dvoch písmen „a“ a „b“: „ba nie je tá istá vec, ako b a a“ (*Metafyzika*, VII (Z), 17, 1041 b 12-14, [1, s. 560]). Forma slabiky je čosi viac ako dve písmená (elementy), je to princíp jednoty, príčina vytvárajúca slabiku, jej esencia (*ousia*) (porov. Braine [7, s. 496 – 497]). V podstate ide o ten istý pojem ako Ryleho pojem univerzity.

Podľa Tomáša Akvinského duša je substanciálnou formou ľudského tela, ale nie takou formou ako formy materiálnych vecí. Smrťou sa du-

ša oddeľuje od tela a telo dostáva inú, nie animovanú substancijnú formu. Eleonore Stumpová ukazuje, že u Tomáša pri materiálnych entitách možno hovoriť o emergentných vlastnostiach, dokonca o emergentnej substancii, pričom „substanciálna materiálna forma je konfiguračný stav materiálneho objektu, ktorým sa tento objekt stáva členom toho druhu alebo rodu, ku ktorému patrí a dáva mu príčinné schopnosti, ktoré sú charakteristické pre ten druh“ [24, s. 197]. Ľudská duša podobne konfiguruje materiálne telo, ale na rozdiel od materiálnych foriem je zároveň (podobne ako anjeli) konfigurovanou formou, ktorá môže existovať sama osebe. Na rozdiel od anjela ľudská duša konštituuje materiálnu substanciu človeka a konfiguruje ju tak ako materiálne formy. Tomáš hovorí:

„Ľudská duša má subsistujúcu existenciu, nakoľko jej existencia nezávisí od tela, ale je skôr pozdvihnutá nad telesnú matériu. Napriek tomu telo má účasť na jej existencii takým spôsobom, že existuje len jedno súcno z tela a duše, a toto je ľudské súcno“ (*Quaestio*, art. 2, ad 3 [25]).

Zaujímavé, že podľa Tomáša duša bez tela môže nielen existovať, ale aj poznávať: „Napriek tomu, že duša môže existovať a intelektuálne poznávať, keď je oddelená od tela, nemá dokonalosť svojej prirodzenosti, keď je oddelená od tela“ (*Quaestio*, art. 2, ad 5 [25]). Basti upresňuje, že takáto duša môže poznávať tak ako anjeli, cez osvietenie priamo od Boha, ktorý všetko pozná v sebe samom, a nie cez abstrahovanie zo zmyslovej skúsenosti [3, s. 363]. Tomáš nesúhlasí s platónskou koncepciou duše ako námorníka na lodi, pretože vzťah duše a tela by bol akcidentálny a duša by nerobila telo toho druhu, ktorým je, a po smrti by telo zostalo toho istého druhu ako predtým.² V *Katechizme katolíckej cirkvi* je použitý práve tento pojem duše ako substancijnej formy, nie Aristotelov, pretože lepšie zapadá do učenia Katolíckej cirkvi, zvlášť ohľadom etických otázok týkajúcich sa začiatku a konca života.

Kresťanstvo v minulosti pracovalo s viacerými koncepciami človeka: dualistickou (platónskou), tomistickou a fyzikalistickou. Berti na to poukazuje takto:

„Kresťanská viera v jej pôvodnej forme naznačuje vieru v zmŕtvychvstanie celej osoby, tela a duše, skôr ako sa zmŕtvychvstanie chápalo ako prežitie duše oddelenej od tela. A skutočne, Apoštolské krédo hovorí ‚verím v zmŕtvychvstanie tela‘ a Nicejsko-Carhradské krédo hovorí ‚očakávam vzkriesenie mŕtvych‘. Samotná Cirkev vo svojej modlitbe za mŕtvych hovorí ‚Odpočinutie večné daj im, Pane‘, a tak posmrtný stav pripodobňuje spánku. Samotný kánon omše nás pozýva k modlitbe ‚za tých, ktorí usnuli v nádeji na vzkriesenie‘“ [4, s. 46].

² Podrobnejšie vyhodnotenie Tomášových argumentov proti Platónovi v Druhej knihe *Sumy proti pohanom* (57. kapitola) [26, s. 240 – 242].

Usnutie naznačuje smrť tela, pričom duša zostáva akýmsi spôsobom bdelá alebo činná, podobne ako pri spánku, keď človek nie je pri plnom vedomí. Takýto postoj naznačuje substanciálny platónsky dualizmus alebo tomistický hylemorfizmus, a je vyjadrený v modlitbách Cirkvi a v Apoštolskom kréde. Nicejsko-Carihradské krédo však naznačuje vzkriesenie mŕtvych, kedy je človek zázračne znovu oživený akoby z ničoho na základe Božieho zásahu. Takýto postoj sa niekedy nazýva kresťanským fyzikalizmom (jednou z jeho možností je aj aristotelovský hylemorfizmus).

Otázkou je, ako do týchto troch kresťanských koncepcií zapadajú zážitky blízkej smrti počas klinickej smrti, a ako tieto zážitky odpovedajú na Flewove námietky.

Zážitky blízkej smrti

V posledných sto rokoch bolo publikované veľké množstvo literatúry s cieľom opísať fenomény, ktoré by mohli poslúžiť ako evidencia o prežití telesnej smrti. Zvláštnu skupinu tvoria zážitky mimo telesnej existencie počas klinickej (reverzibilnej) smrti, kedy telesné funkcie vypadli, ale pritom osoba zostáva pri vedomí. Zvýšenú pozornosť vzbudila zvlášť kniha *Život po živote* (1975) od Raymonda Moodyho [14], ale záujem o tieto fenomény je živý až do dnešných dní (porov. Soudková [23]). Je pozoruhodné, že k mimotelesným zážitkom dochádza až u 15 až 20 percent ľudí (Blackmore [5, s. 188]). Človek má pritom iný uhol pohľadu a môže vidieť veci, ktoré z bežnej perspektívy nevidí. Zážitky blízkej smrti a akéhosi minimálneho posmrtného života sa stávajú pomerne častými s vylepšenými resuscitačnými technikami. Otázkou je, či tieto zážitky môžu byť použité ako evidencia o posmrtnom živote proti námietkam ako mal Flew, či sú prepojené s niektorým zo spomínaných pojmov duše a ako zapadajú do kresťanského, prípadne katolíckeho chápania ľudskej duše.

Existuje známy prípad Pamelý Reynoldsovej (1956 – 2010), o ktorej Hans Goller hovorí, že jej „elektroencefalogram bol bez impulzov (*slent*), jej mozgový kmeň nereagoval a krv neprúdila jej mozgom“ [11, s. 14], ale pritom ona videla a presne opísala, ako operovali jej hlavu a čo sestra v operačnej sále hovorila. Goller hovorí, že „osoba pritom, ako opúšťa svoje telo, ‚berie so sebou‘ schopnosť vnímať a myslieť, ako aj spomienky na vlastný život“ a tiež, že „všetky skúsenosti tejto osoby sú nezávislé od mozgu a stále prístupné cez ich ‚duplikát‘ v duši“ [11, s. 22].

Od čias Moodyho sa kumulujú výpovede svedkov, ktoré hovoria ešte viac, hovoria o pocite úmrtia, o opustení tela, prechádzaní tunelom, pocite radosti a pokoja, vyjdení z tunela, približovaní sa k svetlu, stretaní sa s blízkymi zosnulými, približovaní sa k akejsi hranici, preskúmaní minulého života a nakoniec návrat do tohto života. V niektorých opisoch sú dokonca informácie, o ktorých osoba v čase klinickej smrti

ešte nevedela.³ Väčšina tých, ktorí túto skúsenosť prežili, verí v život po smrti a smrti sa nebojí, a táto skúsenosť zmenila ich životný štýl a hodnoty.

Objektívny a verifikovaný obsah mnohých z týchto opisov nemožno popierať. Podrobný a exaktný opis skúseností blízkej smrti a lekárskeho výpovedí o stave pacienta previedli psychológovia Karlis Osis a Erlendur Haraldsson [16], Kenneth Ring [18], kardiológ Michael Sabom [20], pediater Melvin Morse [15]. Na základe vedeckých a psychologických testov je možné s väčšou dôverou pristupovať k týmto javom a nemožno ich ignorovať, ani bagatelizovať. Pritom uspokojivé a overiteľné vedecké vysvetlenie neexistuje. Fakt, že neexistuje uspokojivé vedecké vysvetlenie, vytvára priestor pre rôzne filozofické i náboženské interpretácie. Ten, kto verí v existenciu duše alebo aspoň v nezávislosť niektorých mentálnych činností od mozgu, tu vidí priamy dôkaz o možnej mimotelesnej existencii.

Pre Alana Goulda fakt, že tieto skúsenosti sú šťastie ovplyvnené kultúrou človeka, indikuje, že ide skôr o halucináciu, než o vnímanie reality iného sveta [10, s. 219]. Človek v skutočnosti nevychádza z tela, ani nestretá blízkych zomrelých. Treba mu dať za pravdu v tom, že existujú rôzne opisy klinickej smrti, v ktorých pacient identifikuje osobu Ježiša Krista, alebo anjela, Krišnu, Šivu, alebo nejakého iného náboženského posla. Poukazujú na to aj spomenuté výskumy Osisa a Haraldssona. V týchto prípadoch však ide o neskoršie interpretácie zvláštnych náboženských postáv, s ktorými sa človek počas klinickej smrti stretá, a človek hľadá nejaký zmysel v tom, čo prežil. Takáto interpretácia je kultúrne podmienená, ale to nič nemení na samotnom zážitku. Vyplýva z toho len to, že na základe skúseností blízkej smrti, nemožno usudzovať, ktoré náboženstvo je pravdivé. Náboženstvo v tomto prípade slúži ako kľúč pri interpretácii mimoriadnych skúseností.

Habermas a Moreland citujú Wildera Penfielda [17, s. 76 – 78], ktorý elektricky stimuloval jednu oblasť laterálneho záhybu (*Sylvian fissure*) na pravej strane temporálneho laloku mozgu, pričom pacienti hovorili o skúsenostiach, akoby vychádzali z vlastného tela. Tieto zistenia označujú miesto mozgu, od ktorého tieto skúsenosti závisia a mohli by byť použité na podporu hypotézy, že pre mimotelesných zážitkoch ide o čiru ilúziu. Habermas a Moreland sa však pýtajú, ako vieme rozlíšiť, či ide o mechanizmus, ktorý prirodzene vysvetlí zážitky klinickej smrti, alebo ide len o označenie „cesty“ k našej myslí a našej mimotelesnej existencii [12, s. 169]. Spokojne môže ísť o akýsi spúšťač, ktorý uvoľňuje našu dušu z tela.

Susan Blackmorová uznáva, že je tu nepopierateľný fenomén, ktorý je potrebné uspokojivo vysvetliť. Hovorí o viacerých možných vysvetleniach, napríklad ako dôsledok zvýšených endorfínov v tele počas fyzickej traumy alebo extrémneho strachu, ako dôsledok anoxie (nedostat-

³ Tento prvok zvlášť zdôrazňujú Habermas a Moreland [12, s. 161 – 164].

ku kyslíka v krvi), alebo ako dôsledok dočasnej aktivácie temporálneho laloku, ktorý je citlivý na anoxiu.⁴

Takéto vysvetlenie však nie je nijako potvrdené. Čo sa týka vplyvu liekov, tento je zaznamenaný len u malého počtu pacientov a výskumy hovoria skôr o umenšovaní počtu skúseností blízkej smrti s nárastom vplyvu (halucinácie provokujúcich) liekov. Čo sa týka anoxie a endorfinu, prípadne aj vysokých horúčok, empiricky sa nepreukázalo žiadne prepojenie medzi týmito stavmi a skúsenosťami klinickej smrti. Habermas a Moreland zdôrazňujú, že už vôbec sa takýmto spôsobom nedá vysvetliť objektívna náplň týchto skúseností, kedy pacienti hovoria o stretnutí mŕtvych príbuzných, o ktorých predom nevedeli, že už zomreli [12, s. 186].

To isté platí aj o niektorých psychologických vysvetleniach, ktoré hovoria o depersonalizácii, túžbach a snoch, prípadne aj o telepatii. Tieto nevysvetľujú hĺbku, detailné opisy ľudí a miest, a pomerne radikálnu zmenu človeka po klinickej smrti. Ak by aj vysvetlili niektoré elementy týchto skúseností, bolo by ich nutné aj štatisticky dokázať, pretože inak zostanú len vypovedanou myšlienkou, ale nie skutočným vysvetlením. Zatiaľ sa nepotvrdili žiadne čisto psychologické ani neurologické vysvetlenia, ktoré by boli uspokojivé.

Postoj Blackmorovej je ešte komplikovanejší, pretože ona popiera reálnu existenciu osobného ja. Už samotná skúsenosť osobného ja je pre ňu iluzórna, preto je celkom prirodzené, že aj mimotelesné zážitky blízkej smrti sú pre ňu iluzórne.

Zdôvodnenie pomocou platónskeho alebo descartovského dualizmu tela a duše/mysle podáva v tomto ohľade uspokojivejšie vysvetlenie než neurovedy, pretože pojem netelesnej duše alebo mysle umožňuje vysvetliť mimotelesné vnímanie, existenciu, aj stretnutia s blízkymi.

Treba uznať, že zážitok blízkej smrti, aj keď sa zdá byť reálnym, to ešte neznamená, že takým aj skutočne je. Reálnosť tohto zážitku je potrebné zdôvodniť. Cieľom zdôvodnenia je podať uspokojivé vysvetlenie daného fenoménu, či už ako reálneho, alebo ako iluzórneho. Ak niekto prežije klinickú smrť s tak hlbokým a realistickým zážitkom, že to radikálne zmení jeho život, očakáva sa vysvetlenie, prečo to prežíval tak silne a realisticky, a odkiaľ sa berie ten obsah, ktorý je tak podobný u mnohých pacientov, a odkiaľ sú nové informácie, ktoré subjekt predtým nemal. Nazvať tento zážitok jednoducho ilúziou nepodáva žiadne vysvetlenie. Ani postoj, že mozog človeka nie je biologicky mŕtvy počas svojej nefunkčnosti v okamihoch klinickej smrti, ani že vedomie je činné počas akejsi zvyškovej alebo zotrvačnej činnosti mozgu, nepostačuje na vysvetlenie stretnutia blízkych zomrelých a komunikovanie s nimi. Reziduálna činnosť organizmu nie je dostatočná na vysvetlenie týchto skúseností, pretože ich je ťažko vysvetliť (zvlášť ich veľký počet a podobnosť) aj pomocou plne aktívneho mozgu.

⁴ Krátke vyhodnotenie rôznych interpretácií mimotelesných skúseností z pohľadu Blackmorovej [5, s. 191 – 194].

Pravdou je, že skúsenosť blízkej smrti ešte nie je skúsenosťou samotnej smrti, napriek tomu, že sa zakusujú niektoré jej symptómy. Ide o posmrtný život v akejsi minimálnej forme, ktorý čiastočne svedčí o substanciálnom dualizme. Prípady klinickej smrti sú evidenciou o minimálnom živote po smrti tela, čo samozrejme ešte nehovorí, až kam siaha tento život. Všetko však nasvedčuje tomu, že ľudské vedomie by v princípe mohlo existovať nezávisle od činnosti mozgu.

Z hľadiska kresťanstva zážitky klinickej smrti vhodne menia život človeka tým, že menia jeho škálu hodnôt od materiálnych vecí k duchovnejším hodnotám, súvisiacich s kvalitou života a medziľudských vzťahov.⁵ Negatívnou stránkou je, že môžu viesť k poverčivosti a akémusi magickému vnímaniu kresťanského náboženstva (neba alebo pekla) v tom zmysle, že príliš realisticky sprítomňujú blízkych zosnulých. Pozitívnym prínosom je fakt, že tieto príklady poukazujú na skutočnú možnosť (koherentnosť) plnohodnotnej mimotelesnej posmrtnej existencie človeka. Človek si vie živo predstaviť, ako by asi mohli prebiehať prvé okamihy po smrti, čo A. Flew nebol schopný.

Ťažkosť však je v tom, že tieto skúsenosti podporujú dualistickú platónsku alebo descartovskú koncepciu duše človeka. Táto koncepcia nezodpovedá najnovším filozofickým ani neurovedeckým teóriám. Skúsenosti klinickej smrti nezodpovedajú ani tomistickej teórii duše, ku ktorej sa prikláňa Katolícka cirkev, pretože podľa tejto teórie duša existuje v Bohu bez materiálneho substrátu, takže nepoznáva a nekomunikuje s inými osobami priamo, ale len nahliada veľmi špecifickému Božiemu poznaniu a nejakým zvláštnym spôsobom v ňom žije. Ťažko to zladíť s tak priamou komunikáciou medzi živými a zomrelými, ako to opisujú zážitky klinickej smrti.

Hlbšia filozofická interpretácia týchto fenoménov závisí od iných postojov, ktoré môžu zmenšiť presvedčivosť faktickej evidencie, ktorú máme k dispozícii. Napríklad chápanie podstaty osobnej identity a vedomia človeka, alebo hlbšie chápanie vzťahu mozgu a mentálnej činnosti môžu skomplikovať ich interpretácie. Komplikácie môžu spôsobiť návrat k vysvetleniu v termínoch paranormálnych javov, telepatie alebo kvantovej teórie. Pritom sa prechádza k ešte hlbším filozofickým otázkam súvisiacim s tým, ako sa definuje realita a či realita je poznateľná.

Pri pohľade na pomerne dobre dokumentované a preverené príklady je len ťažko povedať, že ide o klamstvo, omyl, ilúziu alebo psychickú poruchu. Príklady sú prinajmenšom tichým svedectvom o možnosti posmrtného života. Nemožno z nich však vyvodzovať spoľahlivé závery o prirodzenosti duše a posmrtného života. Preto sa diskusia aspoň zatiaľ musí uberať smerom k rozhodujúcejším filozofickým a neurovedeckým otázkam o prirodzenosti duše a mysle človeka, hlavne čo sa týka rôznych druhov dualizmu a fyzikalizmu, a počkať, kým sa tieto teó-

⁵ P. M. H. Atwater opisuje svoj 43-ročný výskum, do ktorého zahrnul takmer 7 000 ľudí, a poukazuje na transformáciu vedomia (duchovného prebudenia), ku ktorej tu dochádza (porov. [2]).

rie objasnia lepšie. Zážitky klinickej smrti zatiaľ zostávajú skúšobným kameňom, na ktorom možno odskúšať vysvetľujúcu silu navrhovaných teórií.⁶

Literatúra

1. ARISTOTELES: *La Metafisica*. Traduzione it. G. Reale. Napoli, Luigi Loffredo 1968.
2. ATWATER, P. M. H.: *Near-Death Experiences*. New York, MJF Books 2011.
3. BASTI, G.: *Filosofia dell'uomo*. Bologna, Studio Domenicano 1995.
4. BERTI, E.: Mind and Soul? Two Notions in the Light of Contemporary Philosophy. In: BATTRO, A. M. a kol. (eds.): *Neurosciences and the Human Person : New Perspectives on Human Activities*. Vatican City, The Pontifical Academy of Science 2013, s. 41 – 47.
5. BLACKMORE, S.: Out-of-body experience. In: HENRY, J. (ed.): *Parapsychology. Research on Exceptional Experiences*. London, Routledge 2005, s. 188 – 195.
6. BLACKMORE, S.: *Dying to Live: Near-Death Experiences*. Buffalo, Prometheus Books 1993.
7. BRAINE, D.: *The Human Person*. Notre Dame (IN), University of Notre Dame Press 1992.
8. DESCARTES, R.: *Opere 1637-1649*. Milano, Bompiani 2012.
9. FLEW, A.: Can a Man Witness His Own Funeral? In: *The Hibbert Journal*, 1956, roč. 54, s. 242 – 250.
10. GAULD, A.: Survival. In: HENRY, J. (ed.): *Parapsychology. Research on Exceptional Experiences*. London, Routledge 2005, s. 215 – 223.
11. GOLLER, H.: Mortal Body, Immortal Mind: Does the Brain Really Produce Consciousness? In: *Forum Philosophicum*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 4 – 26.
12. HABERMAS, G. R. - MORELAND, J. P.: *Beyond Death : Exploring the Evidence for Immortality*. Wheaton (IL), Crossway Books 1998.
13. KOLÁŘ, O.: Pojetí duše v křesťanství. In: CHLUP, R. (ed.): *Pojetí duše v náboženských tradicích*. DharmaGaia 2007, s. 177 – 211.
14. MOODY, R. A.: *Life After Life*. Atlanta : Mockingbird Books, 1975.
15. MORSE, M. - PERRY, P.: *Closer to the Light : Learning from the Near-Death Experiences of Children*. New York, Random House 1990.
16. OSIS, K. - HARALDSSON, E.: *At the Hour of Death*. New York, Avon 1977.
17. PENFIELD, W.: *The Mystery of the Mind : A Critical Study of Consciousness and the Human Brain*. Princeton (NJ), Princeton University Press 1975.
18. RING, K.: *Life after Death : A Scientific Investigation of the Near-Death Experience*. New York, Coward 1980.
19. RYLE, G.: *The Concept of Mind*. London, Hutchinson 1949.
20. SABOM, M. B.: The Near-Death Experience: Myth or Reality? A Methodological Approach. In: *Anabiosis*, 1981, roč. 1, č. 1, s. 44 – 56.
21. SMÉKAL, V.: Co víme o duši. Dostupné na internete <<http://slideplayer.cz/slide/1998747/>> (1. 4. 2015).

⁶ Tento článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0578/15.

22. SMĚKAL, V.: O duši si povídá prof. Vladimír Směkal s Markem Ebenem. Dostupné na internete <<http://youtube.zex.cz/index.php?id=ukaz&co=V6bEX5fhXgE>> (1. 4. 2015)
23. SOUDKOVÁ, M.: *Světlo a naděje : Prožitky blízkosti smrti z americké perspektivy*. Praha, Faun 1999.
24. STUMP, E.: *Aquinas*. London, Routledge 2005.
25. TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Quaestio disputata de spiritualibus creaturis*. Dostupné na internete <<http://dlibrary.acu.edu.au/digitaltheses/public/adt-acuwp18.16082005/02whole.pdf>> (1. 4. 2015).
26. VOLEK, P.: *Filozofia človeka podľa Tomáša Akvinského*. Katolícka univerzita v Ružomberku, 2002.

Doc. Ing. Ľuboš Rojka, PhD., pôsobí na filozofickej fakulte Gregorovej univerzity v Ríme a filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Habilitoval v systematickej filozofii a zaoberá sa analytickou filozofiou náboženstva a filozofiou mysle.

MOŽNOSTI BOŽIEHO PÔSOBENIA V KONTEXTE POZNATKOV SÚČASNEJ PRÍRODOVEDY¹

Miroslav Karaba

Abstrakt. Presvedčenie, že Boh ustavične tvorivo koná vo svete prostredníctvom jeho prírodných procesov, že koná v dejinách, aby svet vykúpil a spasil, a že formuje priebeh života jednotlivca, je pre kresťanskú vieru kľúčové. Otázkou ale ostáva, ako môže Boh konať vo svete, ktorý sa riadi prírodnými zákonmi. Základná otázka teda môže byť naformulovaná takto: Nie je sieť fyzikálnej reality napätá tak silno, že vôbec nepripúšťa špecifické pôsobenie božského činiteľa? Predložený príspevok sa snaží priblížiť možnosti Božieho pôsobenia vo svete bez toho, aby bola narušená podstata stvoreného sveta. Sú to koncepcie, ktoré vychádzajú zo súčasného obrazu materiálneho sveta tak, ako ho prináša moderná prírodoveda, a zároveň reflektujú prvky teistickej viery. Vytvára sa tak obraz kenotického Boha, ktorý tvorí svet ako prostredie slobody, dejín a veľkosti človeka.

Abstract. Possibilities of Divine Action in the Context of Knowledge in Contemporary Science. The belief that God acts in the world is one of the essential proposition in the Christian worldview. But the question is: How can God act if the world is governed by scientific laws? Any answer to such question presupposes a view of nature as well as a view of God's activity. This paper presents attempt to answer mentioned questions. In the presented view we can find possibility to explain the world without God. However, God is likely hypothesis for the necessary foundation of the universe, as regards the problem posed by finding the reason for its consistency and intelligibility. In addition, science enables us today to open up conjectures concerning the possible divine action in the world without distorting or altering the nature of created order. Moreover, although God is the necessary foundation, the nature of his creator work in the world makes it possible to consider it as kenotic creation. This creation can be finally known as oriented to creating the natural environment of freedom, history and the greatness of man.

Úvod

Problematika možnosti Božieho pôsobenia vo svete patrí do širokého rámca interdisciplinárneho dialógu medzi vedou a náboženstvom. Náboženstvo, ako aj veda, sú dva kultúrne fenomény, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou dnešnej spoločnosti. Sú to pravdepodobne dva najdôležitejšie spôsoby nazerania na svet. Akokoľvek je téma vývoja vzťahu medzi vedou a náboženstvom zaujímavá, vysoko prekračuje možnosti jednej partikulárnej štúdie. V tomto príspevku sa preto sústreďíme iba na jeden, ale o to dôležitejší aspekt tejto problematiky. Konkrétne

¹ Prednáška prednesená pred Radou pre vedu, vzdelanie a kultúru KBS dňa 10. 3. 2015. Táto práca vznikla v rámci projektu Christian Philosophy in Central and Eastern Europe (ID 443.20132321/21885).

na možnosť Božieho pôsobenia vo svete v kontexte poznatkov modernej prírodovedy.

Formou náboženstva, ktorá je známa väčšine ľudí žijúcich v „západných“ spoločnostiach, je kresťanstvo. Kresťanská viera utvárala naše výtvorné umenie, hudbu, architektúru, zvyky, zákony a zabudované sociálne predpoklady. Prostredníctvom používania jazyka a symbolov nespočetnými spôsobmi utvárala a stále utvára spôsob nášho uvažovania, dokonca aj uvažovania tých, ktorí ju verejne odmietajú. Ak sa má autor z nášho civilizačného okruhu pokúšať podávať náboženskú skúsenosť ľudí, najrozumnejšie je, ak sa pritom odvoláva na spoločné kresťanské dedičstvo, aj keď si ho už väčšina ľudí z našej spoločnosti neváži. To však neznamená, že iné ako kresťanské náboženstvo nemôže byť cestou k tej realite, ktorú zvykneme označovať ako Boh.

Navyše, západné kresťanstvo bolo vo svojej katolíckej, protestantskej a anglikánskej forme prvým významným náboženstvom, ktoré čelilo vplyvu prírodných vied na dôležité prvky prijatej obsahu viery. Aj preto je pre všetky kultúry a formy náboženskej skúsenosti dôležité, aby sa pri novom premýšľaní náboženských konceptualizácií na základe vedeckého pohľadu na svet vychádzalo zo skúmania vzťahu kresťanstva k tomuto pohľadu. Do systémov kresťanskej viery bolo začlenených mnoho základných tvrdení o vzťahu Boha, ľudstva a prírody v rámci schémy predpokladov týkajúcich sa prírodného sveta, ktoré sa nazhromaždili v priebehu viacerých storočí vývinu „prírodnej filozofie“. Keďže Newton a Darwin predložili svoje teórie po prvýkrát práve na pôde Anglicka, musela niesť prvý nápor revolúcie v uvažovaní o prírodnom svete anglikánska cirkev. Okrem toho je kresťanské náboženstvo vzorom náboženstva pôsobiaceho v novej kultúrnej atmosfére spojenej so vzostupom vedy. Aj preto bolo ako takmer jediné z hlavných náboženstiev vystavené v rámci svojej kultúry kritickej, historickej, lingvistickej a literárnej analýze svojich posvätných spisov a ich zdrojov. Jeho presvedčenia boli vystavené skeptickej filozofickej kritike, jeho postoje psychologickému skúmaniu a jeho štruktúry sociologickému výskumu. Toto všetko sa odohralo v priebehu troch storočí, počas ktorých pretrvávajúce zmeny spôsobené industrializáciou spoločnosti spolu so zvyšujúcou sa mierou slobody a vzdelanosti úplne zmenili život ľudí a ich životné postoje [8, s. 17 – 19].

Za ostatných 40 rokov vytvorila významná skupina autorov anglosaskej provincie dôležité príspevky k novému pohľadu na náboženstvo z perspektívy prírodných vied. Ich práce sú mnohými organizáciami a spoločnosťami vnímané ako tie, ktoré napomáhajú rozvoju interdisciplinárneho dialógu. Máme na mysli napr. The Center for Theology and Natural Sciences (CTNS) v Berkeley, Templeton Foundation alebo European Society for Study of Science and Theology (ESSSAT), ako aj dôležité vedecké časopisy ako napr. *Zygon* (Chicago), ktorý vychádza od roku 1960. Spomedzi tejto skupiny najviac vyčnievajú traja autori: Ian G. Barbour (Templetonova cena udelená v roku

1999), Arthur Peacocke (Templetonova cena udelená 2001) a John Polkinghorne (Templetonova cena udelená v roku 2002). K nim možno, samozrejme, zaradiť aj ďalších autorov zameraných na nejakú formu vzájomného dialógu medzi vedou a náboženstvom, spomedzi ktorých spomeňme aspoň Stanley L. Jakiho (1924 – 2009), Philipa Hefnera, Johna Brooka (1944) a Michaela Hellera (1936).

Tvrdenia, že Boh ustavične tvorivo koná vo svete prostredníctvom jeho prírodných procesov, že koná v dejinách, aby ho vykúpil a spasil, a že formuje priebeh života jednotlivca, sú pre kresťanskú vieru kľúčové. Sama ich prijateľnosť a inteligibilita je dnes na základe vedeckého stanoviska vo všeobecnosti spochybňovaná. Aj preto je preskúmanie tejto otázky z hľadiska židovsko-kresťanskej tradície centrálnym problémom. V tejto krátkej štúdiu budeme vychádzať najmä z myšlienok už spomenutých troch veľkých autorov zaoberajúcich sa touto problematikou – J. Polkinghorne, A. Peacocke, I. Barbour. Pri takýchto úvahách sa dostávame k problému, v akom rozsahu môžeme oprávnenne predpokladať, že Boh pôsobí vo vesmíre, ktorý sa zároveň riadi neúprosnými prírodnými zákonmi. Základná otázka by teda mohla byť formulovaná takto: Nie je sieť fyzikálnej reality napätá tak silno, že vôbec nepripúšťa špecifické pôsobenie božského činiteľa? Pokúsime sa predstaviť základné body prístupu, ktorý vychádza zo súčasného obrazu materiálneho sveta tak, ako nám ho prináša moderná prírodoveda, a zároveň reflektuje prvky teistickej viery, ktorá sa najlepším spôsobom odzrkadľuje v troch náboženských tradíciách (judaizmus, kresťanstvo, islam).

V procese skúmania vedy a náboženstva budú všetky výsledky tohto štúdia závisieť od našich epistemologických východísk. Veda začína faktami a snaží sa o predstavu reality, teda vytvára poznanie založené na faktoch. Avšak vedecké poznanie je vždy iba aproximáciou, a nie definitívnym poznaním bez akýchkoľvek náznakov trhlín. Je vždy dočasným poznaním v zmysle Popperovho falzifikacionizmu a Kuhnových vedeckých revolúcií. Veda má tak na jednej strane atribút istej konštantnosti, na druhej strane je otvoreným projektom, teda interaktívnou rovnováhou medzi empiriou a teóriou. V konečnom dôsledku je však veda otvorená voči prekvapeniam a neočakávaným výsledkom, niekedy priamo protirečiacim induktívnym záverom založeným na „zdravom rozume“ [4, s. 43]. Ak by veda nemala tento realistický rozmer, naša pôsobivá technologická adaptácia na svet by nebola možná. Nesmierne množstvo technických vymožeností je právom považované za dôsledok schopnosti prírodných vied vytvárať teórie, ktoré môžu svet nielen vysvetľovať, ale postupne aj pretvárať. Je prirodzené, že tento úspech býva zdôvodnený tvrdením, že to, čo vedecké teórie popisujú, je reálne prítomné.

Predstavené modely Božej činnosti budeme zároveň konfrontovať s klasickým (vládcovským) modelom, pričom poukážeme na ich slabé, resp. silné stránky. Ako východisko nám posluží stručná tabuľka, ktorá schematicky zachytáva základné modely Božej interakcie so svetom [2, s. 305].

Teológia	Dominantný model	Pojmové rozpracovanie
Klasická (staroveká, stredoveká)	vládca – kráľovstvo	všemohúci, vševediaci, nemenný, zvrchovaný
Deistická	hodinár – hodinový stroj	konštruktér sveta zachovávajúceho zákony
Novotomistická	remeselník – nástroj	prvotná príčina pôsobiaca skrze druhotné príčiny
Kvantová	determinant neurčitostí	uskutočňovateľ potencialít
Teológia slova (Logos)	hovoriaci – poslucháč	komunikátor informácií
Kenotická	rodič – dieťa	dobrovoľné sebaobmedzenie a zraniteľnosť
Lingvistická	činiteľ – pôsobenie	udalosti vo svete ako Božia činnosť
Stelesňujúca	osoba – telo	svet ako Božie telo
Procesuálna	vodca – komunita	tvorivý účastník v kozmickej komunite

1. Kvantová teória

Prvú možnosť, kde hľadať priestor pre neintervencionistické pôsobenie Boha, nám poskytuje kvantová teória. Jej dodnes najvplyvnejšia interpretácia (kodanská) vysvetľuje indeterminizmus kvantového sveta ontologicky, teda považuje ho za vlastnosť samotnej prírody, a nie napr. za nedostatok nášho merania. Podľa tejto interpretácie nemožno povedať, čo sa deje so systémom medzi počiatočným pozorovaním a najbližším meraním. Neurčitosť teda nevyplýva z ohraničenosti ľudského poznania, ale je to objektívna vlastnosť prírody. Nemali by sme teda napr. predpokladať, že elektrón má istú „presnú“ polohu a hybnosť, ktoré však súčasne nepoznáme, ale náš záver by mal znieť, že elektrón zrejme nie je tým druhom entity, ktorá má súčasne ostré hodnoty oboch týchto veličín. Pozorovanie spočíva v tom, že z pravdepodobnosti, ako je momentálne distribuovaná, vyčlení pozorovateľ jednu z možností. Vplyv pozorovateľa teda nespočíva v deformovaní dovtedy presnej, hoci nepoznanej hodnoty, ale v tom, že dovedieme k aktualizácii jednu z mnohých existujúcich možností. Ukazuje sa tak, že svet atómov je príliš odlišný od sveta našej bežnej skúsenosti, čo ale neznamená, že by bol menej reálny.

Iný pokus vychádzajúci pôvodne z kvantovej teórie je vysvetlenie Božieho pôsobenia prostredníctvom aktívnej informácie. Tento pokus vychádza z toho, čo sa zvykne nazývať kvantovou mechanikou skrytých premenných. Podľa Bohma nie je neurčitosť v kvantovej mechanike ontologickým stavom (tak ako ju vysvetľuje kodanská interpretácia), ale v skutočnosti iba odráža naše epistemologické obmedzenia. Tento prístup sa snaží dokázať existenciu skrytých premenných a mechanizmov, ktoré, ak by sme dostatočne poznali, odhalili by nám deterministickú ontológiu tvoriacu základ pre kvantový svet. Jedným z takýchto mechanizmov by podľa nich mohla byť aktívna informácia. Okrem častíc existuje aj vlna, ktorej tvar nesie v každom okamihu informáciu o celom prostredí, ktoré systém obklopuje. Táto vlna síce nie je priamo sama osebe viditeľná, ale má merateľné dôsledky, pretože dodatočne ovplyvňuje pohyb častice nad rámec bežných silových polí. Prítomnosť tejto skrytej vlny (nazývanej aj „pilotná vlna“ alebo „kvantový potenciál“) vychytá časticu v dvojštrbinovom experimente práve takým spôsobom, aby na detekčnom plátne vznikol interferenčný obrazec a s ním spojené pravdepodobnostné relácie. Toto pôsobenie je však prísne deterministické. Aj keď sú však jeho výsledky v princípe predvídateľné, ich konkrétna podoba závisí na jemných detailoch momentálnych polôh všetkých častíc a na ich okamžitých zmenách, čo navonok vytvára zdanie náhodnosti. Polohy jednotlivých častíc tak v Bohmovej teórii predstavujú hľadané skryté parametre kvantovej teórie.

Bohm a Hiley sa chopili idey „pilotnej vlny“ opísanej ako pole s určitou intenzitou a potenciálom (kvantový potenciál). Účinok tohto potenciálu je nezávislý na intenzite poľa a závisí iba od jeho formy. To je v protiklade so správaním sa vlny v klasickej mechanike, v ktorej je účinok poľa viac-menej úmerný intenzite vlny. Na osvetlenie uvádza ju Bohm a Hiley príklad lode, pohybujúcej sa podľa automatického pilota riadeného rádiovými vlnami [3, s. 32]. Kvantová vlna teda netlačí ani neťahá časticu v nejakom konkrétnom smere, pretože výsledkom takéhoto pôsobenia by bola zmena jej energie. Kvantová vlna pôsobí analogicky k rádiovým vlnám vo vyššie spomenutom príklade a usmerňuje danú časticu bez ovplyvnenia jej celkovej energie. Základom koncepcie aktívnej informácie je fakt, že aj napriek jej veľmi malej energii (zanedbateľnej v porovnaní s energiou príslušnej častice)² je schopná usmerňovať oveľa väčšiu energiu. Dôsledkom takéhoto chápania je, že ak častica náhle počas svojho pohybu po trajektórii zmení smer, nemusí to byť následok nejakého silového pôsobenia, ale výsledok zachytenia zmien okolitého prostredia pilotnou vlnou a ich následnej „ko-

² Podľa Bohma a Hileyho je naša súčasná neschopnosť zaregistrovať energiu aktívnej informácie iba dôsledkom nedostatočnej „jemnosti“ detektorov. Objavením sa presnejších detektorov a nových experimentálnych postupov v budúcnosti bude táto ťažkosť odstránená. V tomto zmysle je ich koncept aktívnej informácie teóriou skrytých premenných, v ktorej je práve pilotná vlna skrytou premennou, obsahujúcou informáciu o celom systéme.

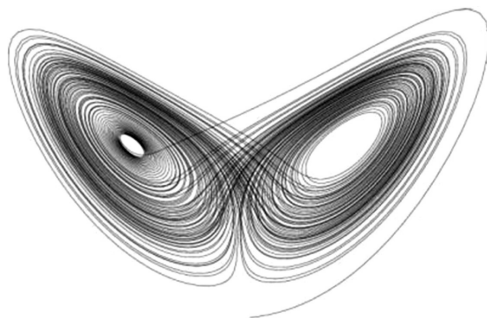
munikácie“ príslušnej častici. Dôsledkom je nami pozorovaná reakcia častice, ktorá sa udeje prostredníctvom zmeny trajektórie. Ako ďalšie analogické príklady aktívnej informácie uvádzajú Bohm a Hiley rádio, počítač alebo DNA. Všetky sú totiž príkladmi schopnosti informovať, t. j. „dať formu“ relatívne veľkému množstvu energie prostredníctvom aktívnej informácie. Tak napríklad počítačový čip je schopný ovplyvniť elektrickú energiu prichádzajúcu z nejakého vonkajšieho zdroja a dať výstupu nejakú konkrétnu podobu. Podobne aj DNA obsahuje kód s informačným obsahom a význam tohto kódu je vyjadrený v rozličných biologických procesoch. Koncept aktívnej informácie možno interpretovať v kontexte činnosti Boha vo svete ako „Božie pôsobenie prostredníctvom čistého informačného vstupu“.

Povedané teologickým slovníkom – Božia aktivita môže byť opísaná ako imanentne pôsobiaci čistý duch. Napr. Polkinghorne považuje vstup cez aktívnu informáciu za istý druh neenergetického vstupu, aj keď nikde presne nevysvetľuje mechanizmus tohto pôsobenia [9, s. 124]. Zdá sa však, že by mohol mať na mysli niečo podobné ako Pannenberg, ktorý porovnáva pôsobenie Ducha Svätého s pôsobením fyzikálnych polí³ [7, s. 13 – 14]. Tak ako rádiové vlny obsahujú informáciu o polohe, rýchlosti, smere atď. navádzanej lode a súčasne informácie o vlastnostiach prostredia, v ktorom sa nachádza, podobne môžeme povedať, že Duch „pozná“ celý systém, t. j. všetky jeho prvky a všetky ich vzájomné vzťahy, skrátka všetko, čo sa deje vo vesmíre. Toto pole Ducha pokrýva a preniká celý vesmír v tom zmysle, že imanentný Boh ako Duch je všadeprítomný a rovnako vševediaci bez toho, že by s ním bol identický. Spirituálna pilotná vlna obsahuje informácie o Božích úmysloch so svetom, podobne ako rádiové vlny obsahujú informáciu o budúcej trajektórii lode. Rozhodujúcim prvkom v tomto návrhu je fakt, že vesmír je, analogicky k automatickému pilotovi, schopný spracovať informáciu Božieho Ducha. Inak povedané, vesmír je štruktúrou schopnou spracovať informácie, štruktúrou schopnou transformovať potenciálne aktívnu informáciu do aktuálnych zmien v usporiadaní vesmíru. A keďže Duch je prítomný všade, možno na otázku lokalizácie hľadaného kauzálneho spoja v Polkinghornovom modeli odpovedať, že je prítomný všade. Aktívna informácia „Ducha“ tak má potenciál zmeniť vývoj vesmíru ako celku v súlade s Božou vôľou. A pretože vesmír má holistický charakter, takže tento vplyv na vesmír ako celok sa bude odrážať aj na nižších úrovniach až po najzákladnejšie úrovne kozmickej hierarchie (*top-down* kauzalita).

³ Nejde tu doslovné porovnanie pôsobenia fyzikálnych polí a pôsobenia Ducha Svätého, ktoré z pochopiteľných príčin ani nie je možné. Pannenberg používa predstavu dynamického poľa ako metaforu pôsobenia Ducha.

2. Teória chaosu

Druhou možnosťou je výklad hypersenzitívnych systémov, ktorý bol nazvaný „teória chaosu“. Deterministické rovnice klasickej teórie chaosu treba chápať ako približné riešenia systémov úplne izolovaných od okolia. Avšak toto nie je prípad reálnych systémov, ktoré sú otvorené mnohým formám pôsobenia z ich okolia. Rovnice opisujúce chaotický systém sú po matematickej stránke reflexívne (účinky môžu pôsobiť späť na svoje príčiny) a nelineárne (účinnok nie je priamo úmerný príčine). Geometrické vyjadrenie ich riešenia nezodpovedá rovnomerným, pravidelným krivkám mohutných systémov, ale členitej geometrii fraktálov. Hypersenzitivita týchto systémov im vtlača (z nášho pohľadu) vnútorne nepredikovateľný a jedinečný charakter. Aj keď sú chaotické systémy podľa matematických definícií vo svojej podstate dokonale deterministické, možno ich interpretovať ako indikáciu prítomnosti trhlín v kauzálnej štruktúre sveta. Budúci vývoj chaotických systémov je závislý na veľmi malých fluktuáciách, takže nakoniec sa javí ako istý druh nevypočítateľných, budúcich možností, reprezentovaných „podivným atraktorom“⁴.

Obr. 1. Lorenzov atraktor

Pojmom atraktor je vo vede označovaný konečný stav systému, teda stav, do ktorého dynamický systém v čase smeruje. Napr. atraktorom kyvadla je jeho ustálený stav, v ktorom už nekmitá a zavesené teleso (alebo hmotný bod) zotráva v najnižšom bode svojej dráhy. To znamená, že tým, ako sa systém približuje k atraktoru (resp. je ním priťahovaný), možnosti jeho ďalšieho rozvoja sa znižujú. Niektoré atrakto-

⁴ Najznámejším príkladom podivného atraktora je Lorenzov atraktor - nelineárny, trojdimenzionálny, dynamický systém, odvodený zo zjednodušených rovníc vynúteného prúdenia v atmosfére. Fázová trajektória podivného atraktora nie je uzavretá, nevybočuje z istej ohraničenej časti priestoru, nie je periodická ani nepretína samu seba, pretože v tom prípade by sa vrátil do bodu, kde už raz bol a od tej chvíle by sa jeho pohyb cyklicky opakoval. Ide o nekonečne dlhú čiaru v obmedzenom priestore. Takéto krivky vykazujú výraznú pravidelnosť, ale tiež značnú neusporiadanosť.

ry sú body, čo znamená, že vývoj príslušného systému je napokon zavŕšený rovnovážnym stavom, keď sa teleso nachádza v relatívnom pokoji. Poznáme však aj periodické atraktory, čo znamená, že vývoj systému sa nezastaví, ale kolíše medzi dvoma, prípadne viacerými stavmi. V prípade kyvadla vieme, že sa jeho periodický pohyb po určitom čase zastaví. Ale v chaotickom systéme, ktorý je charakterizovaný veľkou citlivosťou na počiatočné podmienky a vonkajšie vplyvy, môže mať aj najmenší pohyb vplyv na celkové správanie systému, a to celkom nečakaným spôsobom. Takže tu sa otvára priestor pre principiálne pôsobenie Boha, ktoré aspoň na prvý pohľad nebude narúšať prírodnú kauzalitu.

3. Procesuálne myslenie a koncepcia kenosis

Veda aj náboženstvo vytvárajú rôzne interpretácie sveta, ktoré sa vyvíjajú počas histórie. Avšak nie všetky modely majú rovnaký potenciál pre dialóg a integráciu vedy a náboženstva. Ako vhodný a potenciálne úspešný prístup sa v kontexte kresťanstva javí procesuálna filozofia. Ako východisko nám tu môže poslúžiť Whiteheadova filozofia. Alfred North Whitehead (1861 - 1947) bol jedným z veľkých anglických intelektuálov prvej polovice dvadsiateho storočia. Tento, pôvodným vzdelaním matematik, v rokoch 1910 - 1913 publikoval spolu s Bertrandom Russellom (1872 - 1970) fenomenálne dielo *Principia Mathematica*. Podľa Whiteheada je Boh ovplyvnený udalosťami vo svete. Ústredné kategórie procesuálnej filozofie, akými sú napr. časovosť, vzájomné pôsobenie, vzájomná závislosť a pod., aplikuje aj na Boha. Boh je časový v tom zmysle, že Božia skúsenosť sa mení v závislosti od „konania“ sveta. Boží zámer a povaha sú večné, ale Božie poznanie udalostí sa mení v závislosti od toho, ktoré udalosti sa naozaj stanú a aké stavy prejdú z potenciality do uskutočnenia. Boh je teda podľa Whiteheada citlivý na svet, dopĺňujúc jeho uskutočňovanie tak, že ho vidí v kontexte nekonečných zdrojov potenciálnych foriem a reflektuje v spojení s jeho základným cieľom [6, s. 36].

S procesuálnym myslením súvisí koncepcia kenosis (sebaovzdanie, sebaobmedzenie), ktorá poukazuje na možnosť sebaobmedzenia Boha. Ide o koncepciu pôvodne inšpirovanú Listom Filipanom: „On, hoci má Božskú prirodzenosť, nepridržal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhy, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka.“ (Flp 2, 6 - 7) Modely založené na tejto idei vychádzajú z kritiky tradičného chápania Božej všemohúcnosti. Vzhľadom na autonómiu mnohých entít a procesov nachádzajúcich sa v aktuálnom svete vyplýva fakt obmedzenia Boha. Ale Základná Realita nemôže byť obmedzená násilne, nejakým vonkajším faktorom, takže akékoľvek obmedzenie Božej moci musí pochádzať z jeho vlastného vnútra.

Oblasťami Božieho sebaobmedzenia sú najmä slobodná ľudská vôľa a niektoré systémy, ktorých budúce stavy sú v princípe nepoznateľné

(napr. systémy v kvantovej mechanike, chaotické systémy, samoorganizujúce systémy). W. H. Vanstone tvrdí, že pravá láska sa vždy spája so zraniteľnosťou. Naopak, nepravá láska, ktorá sa prejavuje úsilím o nadvládu, je v istom zmysle majetnícka. Pravá láska je bez záruk a prináša riziko odmietnutia. Vyžaduje si skôr zaangažovanosť, ako odstup a v dôsledku toho sa stáva zraniteľnou. Takéto črty nachádzame u Boha, ktorého opisuje Biblia. Je to Boh, ktorý sa angažuje vo svete, je ním do určitej miery ovplyvňovaný – teší sa z jeho krásy, smúti nad jeho tragickými stránkami. Iní autori (Nancey Murphy a George Ellis) zdôrazňujú aspekt Božieho očakávanie našej odpovede, ktoré však vždy ponecháva priestor pre slobodu človeka a nevyhnuje si našu poslušnosť.

Aj tento proces nevyhnutne odráža nenásilnú, vytrvalú lásku, ktorá má schopnosť presvedčiť, ktorá pôsobí od jeho začiatku a bude pôsobiť až do jeho konca, a ktorá zahŕňa všetky Bohom stvorené veci, od tej najnepatrnejšej až po tú najvelkolepejšiu. Tak ako hriech je nevyhnutným vedľajším produktom stvorenia slobodných rozumných ľudských bytostí, aj utrpenie a chaos sú nevyhnutnými vedľajšími produktmi nenásilného procesu stvorenia, ktorý smeruje k vzniku slobodných a rozumných bytostí [5, s. 247].

Práve prítomnosť zla a utrpenia, ktoré sú v tradičnej koncepcii Božej všemohúcnosti také problematické, bude pochopiteľnejšia, ak pripustíme, že Boh vo svojej moci obmedzuje sám seba. Bolesť, plynutie a smrť sa tak javia ako nevyhnutné sprievodné znaky procesu evolúcie, vďaka ktorej sa vyvinuli slobodné, morálne konajúce subjekty. Takýto kenotický model podľa Baboura lepšie korešponduje s biblickým posolstvom kríža i s vedeckým výkladom dejín evolúcie [1, s. 210 – 213]. Veľmi podobný tomuto prístupu je model rozvíjaný v anglikánskom prostredí, ktorý akcentuje rodičovský rozmer Boha. V procese rastu, výchovy a dospievania dieťaťa mu jeho rodičia skôr vstúpajú určité presvedčenia a morálne štandardy, ako by primárne pôsobili cez donucovanie. Hoci pôsobenie rodičov môže byť nenápadné a veľmi mierne, ich motíváciou je dosiahnutie určitých cieľov. A podobný typ pôsobenia nachádzame aj v Biblii, keď JHWH tvárou v tvár rebelujúcemu Izraelu trpezlivo opakuje svoju ponuku a neopúšťa svoj ľud. Boh je milujúcom otcom, ktorý trpí, keď jeho deti neodpovedajú na jeho ponuku [2, s. 316].

Boh rešpektuje integritu stvoreného poriadku a násilne doň nezasaňuje. Samotný proces evolúcie tak nie je rýchlym a jednoduchým procesom. Lebo na dosiahnutie svojich zámerov umožnil, aby bola modifikovaná, obmedzená a zredukovaná jeho inherentná všemohúcnosť a vševedúcnosť práve tou otvorenosťou konca, ktorý prepožičal stvoreniu. Táto otvorenosť konca a nepredpovedateľnosť procesov sveta sa zvyšuje so zložitou organizáciou entít a štruktúr, ktoré nimi prechádzajú, najmä v prípade živých entít a najnápadnejšie pri ľudskej skúsenosti slobody, ktorou disponuje ľudský mozog v ľudskom tele. Kenotický prístup je v súvislosti so slobodnou ľudskou vôľou spojený

s myšlienkou, že stvorenie bytostí, ktoré sa v konečnom dôsledku môžu rozhodnúť proti svojmu stvoriteľovi, je dôsledkom Božej lásky. Možno teda povedať, že ako následok kenotického obmedzenia Boh stvoril svet, v ktorom sa nachádzajú určité systémy, ktorých budúci vývoj je z princípu nepoznatelný dokonca aj pre samotného Boha⁵ [10, s. 210 – 211]. To ale Boha neobmedzuje v poznaní všetkých možností budúceho vývoja systému a pravdepodobnosti pre realizáciu konkrétnych stavov systému.

Processuálne myslenie je tak dobrým východiskom na prekonanie problémov spojených s tradičným vládcovským modelom Boha, v ktorom je Boh zobrazený ako všemohúci a absolútny panovník. Predstavme si teraz v stručnosti odpovede na tieto problémy tak, ako ich prináša procesuálne myslenie a komentuje Barbour [1, s. 222 – 224]:

1. Vyvíjajúci sa svet. Processuálne myslenie je v súlade s evolučným chápaním prírody ako dynamického procesu vznikania, neustálej zmeny a vývoja, ktorý má časovú povahu. Vesmír ako celok nie je zavŕšený a stále sa vyvíja. Rozhodujúcu úlohu v ňom zohráva tvorivý proces nazývaný evolúcia, ktorej výsledky nedokážeme predpovedať. Celá táto skutočnosť je mnohvrstvovým systémom, v ktorom sa zložitejšie vrstvy vyvíjajú z jednoduchších vrstiev. Ak úlohou Boha bolo tento proces vyvolať a nie deterministicky riadiť, dokážeme pochopiť, prečo musel byť taký zdĺhavý a pomalý. V rámci procesuálneho myslenia má zásadný význam aj uznanie vzájomnej ekologickej závislosti všetkých entít.
2. Náhoda a zákonitosť. V rámci vládcovského modelu je náhoda považovaná za ohrozenie Božieho riadenia vo všeobecnosti. V skutočnosti musí byť všetko determinované Bohom a ak sa nám niečo javí ako náhoda, tak je to iba následok našej neschopnosti detailne poznať mechanizmy procesov. V procesuálnom myslení má však svoje nezapustiteľné miesto aj neurčitosť. V prírode vládne tak poriadok, ako aj otvorenosť. Božie zámery a ciele sa nemenia, ale Boh ich prispôsobuje „reakciám“ sveta, ktoré sú aj pre neho nepredvídateľné.
3. Ľudská sloboda. Processuálne myslenie odmieta koncepciu predestinácie v prospech obrazu Boha, ktorý nás chce presvedčiť. Takýto Boh dosahuje výsledky svojho pôsobenia vo svete vždy podľa reakcie ostatných entít. Processuálne myslenie kladie veľký dôraz na zodpovednosť, ktorá znamená kreatívnu prácu pri realizácii Božích zámerov a zároveň uvedomovanie si vlastných nedokonalostí a obmedzení vyplývajúcich napr. zo zdedených biologických a sociálnych štruktúr. Žijeme teda vo vesmíre, ktorého vývoj nie je zavŕšený, a podieľame sa na pokračujúcom Božom pôsobení.

⁵ V striktnom zmysle slova je možné tento dôsledok kenotického modelu Boha chápať ako útok na atribút Božej vševládcnosti. Okrem toho, že v spomenutom prípade si toto obmedzenie kladie sám Boh, si treba uvedomiť, že aj v klasickej teológii existujú obmedzenia Božích atribútov, napr. že Boh je všemohúci a môže urobiť všetko, čo je logicky možné.

4. Zlo a utrpenie. Hriech možno chápať ako dôsledok ľudskej slobody. Utrpenie a bolesť ale nechápe procesuálne myslenie ako trest za hriech. Schopnosť pociťovať bolesť je nevyhnutným sprievodným znakom rozširujúceho sa vedomia a hlbšej skúsenosti. Vo vyvíjajúcom sa svete sú boj, smrť a navzájom nezlučiteľné ciele neoddeliteľnou súčasťou poznávania vyšších hodnôt.
5. Mužské a ženské atribúty. Na rozdiel od vládcovského modelu, ktorý Bohu pripisuje najmä mužské atribúty (moc, racionalita, nezávislosť), predstavitelia procesuálneho myslenia mu pripisujú atribúty spájané v našej kultúre najmä so ženskostou (starostlivosť, citlivosť, vnímavosť). Vytvára sa tak obraz Boha, ktorý je plný empatie, ktorý vychováva a ktorý spolupracuje. V tomto modeli nejde o stratu moci, pretože Boh neuplatňuje ten typ moci, v ktorom jeden vždy získava a druhý stráca. Boh deleguje svoju moc stvoreniam a z takejto moci môžu získať obe strany.
6. Dialóg medzi náboženstvami. Procesuálne myslenie vychádza z predpokladu, že Boh stále stvoriteľsky pôsobí v celej prírode i v celých dejinách. To však nutne neznamená, že toto jeho pôsobenie musí byť orientované výhradne na jednu tradíciu. Na rozdiel od deizmu zostáva procesuálne myslenie ideu kontinuálneho Božieho pôsobenia vo svete vrátane jeho konania vo zvláštnych situáciách, keď sa Božie zámery odhaľujú s mimoriadnou silou a jasnosťou. Takýto rámec nás podnecuje k dialógu medzi svetovými náboženstvami a je alternatívou tak k militantnému absolutizmu, ako aj neurčitému relativizmu.

Záver

Kresťanské náboženstvo je založené na slobodnej ľudskej činnosti a skúsenosti pôsobenia človeka vo svete. Jazyk, ktorý pri opise Boha používame, nie je nepochybne úplne adekvátny, ale pojem osobného Boha implikuje, že Boh koná konkrétne veci v konkrétnych okolnostiach. V biblickej tradícii je predstava Boha konajúceho vo svete ústredná. Od vyvolenia Abraháma, cez exodus z Egypta, narodenie, službu, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista, až po založenie Cirkvi na Turíce je Boh predstavený ako ten, ktorý koná v živote jednotlivcov, aj celých národov a spoločností. Prostredníctvom týchto „veľkých skutkov“ Boh tvorí a zachraňuje, takže témy stvorenia a vykúpenia sú v biblickej teológii úzko prepojené. Tak v hebrejskej, ako aj ranokresťanskej tradícii nebola Božia činnosť chápaná ako príležitostné zásahy do inak spontánne bežiacich prírodných a historických procesov, ale ako Božia stvoriteľská a udržiavacia činnosť, ktorá je akýmsi základom všetkého, čo sa stane v prírode aj v histórii.

Predstavený pohľad na možnosti Božej činnosti vo svete teda odmieta akúsi „násilnú“ intervenciu Boha do stvoreného poriadku, pretože jeho koncepcia Boha by sa tak stala nekonzistentnou. Boh, ktorý narúša alebo pozastavuje platnosť racionálneho poriadku stvorenia, by konal proti svojej vlastnej racionalite a stal by sa nekonzistentným so svojou

vlastnou prirodzenosťou. Intervencionalizmus je tak neprijateľný nielen z vedeckého a teologického hľadiska, ale je odmietnutý aj na základe argumentov z logiky.

V tomto príspevku sme sa pokúsili poukázať na základné aspekty integračného prístupu k dialógu medzi vedou a náboženstvom. Naša analýza ukázala, že aj keď ostávajú niektoré časti predstavených koncepcií problematické (nejasné vymedzenie indeterminizmu, možnosť neenergetického vstupu do prírodného diania, problém lokalizácie Božieho pôsobenia) a niekedy sa javia ako nie úplne kompatibilné s kresťanským učením (eschatologická istota spásy, niektoré aspekty procesuálneho myslenia), ide o mimoriadne úspešné projekty. Moderná veda nám totiž umožňuje uvažovať o Bohu ako o autorovi plánu samoorganizujúceho sa systému. Príroda je mnohvrstvový proces tvorenia, zahŕňajúci zákonitosť, náhodu, aj nečakaný vznik. Hranice vymedzujúce možnosť vzniku stabilných molekulárnych a životaschopných štruktúr možno chápať ako miesto zabudovaného rozumného plánu. Svetu hierarchicky usporiadaných úrovní je zrejme vlastné smerovanie k zložitosti, k životu a vedomiu. Zdá sa, že trpezlivý Boh mohol obdarit hmotu rozmanitými možnosťami, pričom vytvorenie zložitejších foriem ponechal na ňu. V tejto interpretácii Boh rešpektuje integritu sveta, ktorý môže byť takpovediac sám sebou. Boh tak môže pôsobiť prostredníctvom prírodných zákonov, a to tak, že ich používa ako nástroje na dosiahnutie vytýčených cieľov.

Ak stvoriteľské pôsobenie Boha zasadíme do evolučného kontextu, potom uvažujúc o tom, čo vieme o zvyšovaní komplexnosti štruktúr a diverzifikácii fyzikálnych, chemických a biologických procesov v čase po Big Bangu, môžeme toto pôsobenie chápať ako uskutočňované cestou prirodzeného odkryvania prírodných potencialít a kontinuálneho vynárania sa novosti, samoorganizácie, života, mysle a ducha [11, s. 248 - 249].

Základom takéhoto postoja sú tri presvedčenia. Po prvé, musíme rešpektovať integritu stvoreného poriadku, ako aj integritu vedy. Prírodný poriadok nemá žiadne medzery a pri vzniku života a vedomia nebola potrebná nijaká zvláštna intervencia, t. j. *ad hoc* Boží zásah. Prírodné zákony sú síce príkladmi pravidelnosti, ale nevyplýva z nich striktný determinizmus. Po druhé, mali by sme uznať transcendentnosť a radikálnu inakosť Boha. Boh nie je príčina ako každá iná; je to bytosť, ktorá pre nás ostáva tajomstvom. Po tretie, Božím zámerom bolo vytvoriť slobodné osoby, ktoré Boh následne pozýva do osobného vzťahu lásky a dôvery. Boh sa týmto osobám, teda nám ľuďom, zjavuje osobitným spôsobom, predovšetkým cez osobu Ježiša Krista a prostredníctvom našej skúsenosti odpustenia a zmierenia.

Tento predstavený model Božieho pôsobenia vo svete berie vážne tak zjavenie, ako aj poznanie reality, ktoré nám prináša veda. Existujú určité aspekty Božej činnosti, ktoré sme schopní lepšie poznať prá-

ve prostredníctvom kritickej interakcie a dialógu týchto dvoch oblastí ľudského poznania. Na druhej strane však máme aj také aspekty tejto činnosti, ktoré akoby úplne odolávali našej snahe o porozumenie. Základná téza nášho uvažovania tak vyplýva z vnútra samotného sveta a je to presvedčenie, že Boh stvoril tento svet v epistemologickej *kenosis*. Znamená to, že svet bol stvorený takým spôsobom, že je možné, aby bol opísaný ľudským rozumom a vedou ako „sekulárny“ svet, bez Boha. Inak povedané, možný Boh je skrytý Boh, ktorý nevložil bezpodmienečne svoju prítomnosť do ľudského poznania. Dôsledkom toho je, že človek môže orientovať svoj život akoby mimo Boha, ktorý sa stáva bezbranným čo sa týka ľudskej slobody. Na druhej strane, aj keď možno fenomény sveta interpretovať čisto naturalisticky, svet ako taký je interpretovateľný aj z náboženskej perspektívy, ktorá predpokladá jeho závislosť na transcendentnom zdroji. Človek tak vo svojej slobode môže prijať výzvu a vstúpiť do vzťahu s týmto transcendentným zdrojom všetkého.

Použitá literatúra

1. BARBOUR, I.: *Ked' sa veda stretne s náboženstvom*. Bratislava, Kalligram 2009.
2. BARBOUR, I. G.: *Religion and Science. Historical and Contemporary Issues*. New York, HarperCollins 1997.
3. BOHM, D.: and HILEY, B. J.: *The Undivided Universe: An Ontological Interpretation of Quantum Theory*. London, New York, Rotledge 1993.
4. JENÍK, L.: Východiská a konzekvencie konštruktivizmu Nelsona Goodmana. In: *Studia Aloisiana*. 2011, roč. 2, č. 4, s. 41 – 59.
5. MURPHY, N. and ELLIS, G.: *On the Moral Nature of the Universe: Theology, Cosmology, and Ethics*. Minneapolis, Fortress Press 1996.
6. NEMEC, R.: *Náčrt Whiteheadovej procesuálnej filozofie*. Bratislava : Dobrá kniha, 2009.
7. PANNENBERG, W.: *Towards a Theology of Nature: Essays on Science and Faith*. Louisville, Westminster/John Knox Press 1993.
8. PEACOCKE, A.: *Teológia pre vedecký vek*. Bratislava, Kalligram 2009.
9. POLKINGHORNE, J.: *Faith, Science and Understanding*. New Heaven/London, Yale University Press 2000.
10. SPIŠIAKOVÁ, M.: *Zlo v Božom stvorení*. Warszawa, Rhetos 2012.
11. STOEGER, W. R.: Describing God's Action in the World in Light of Scientific Knowledge of Reality. In: RUSSEL, R. J., MURPHY, N. and PEACOCKE, A. R.: *Chaos and Complexity: Scientific Perspectives on Divine Action*. Center for Theology and the Natural Sciences and Vatican Observatory, University of Notre Dame Press 1997, s. 239 – 261.

Doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD. pôsobí na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity. Profesijne sa orientuje na filozofiu vedy, epistemológiu a filozofiu prírody. Aktívne sa zúčastňuje na rozvoji interdisciplinárneho dialógu medzi prírodnými vedami, filozofiou a teológiou. V rámci tejto činnosti rozpracováva najmä modely Božej činnosti vo svete, problém realizmu a otázky metodológie vied.

FIDES ET RATIO

Konferencia biskupov Slovenska priznala v roku 2014 na návrh Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru cenu *Fides et ratio* za zásluhy o dialóg medzi vedou a vierou J. E. Marcelovi Sánchez Sorondovi a prof. Dr.phil. Emílii Hrabovec, PhD. Slávnostné odovzdávanie cien sa konalo 2. októbra 2014 v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v Bratislave. Prinášame laudáciu prednesenú pri tejto príležitosti aj prednášku Mons. Sorondu^{1,2}. Novým laureátom tohto prestížneho ocenenia k získaniu *Fides et ratio* úprimne blahoželáme.

Laudáció na J. E. Marcela Sánchez Sorondu

Mons. Marcel Sánchez Sorondo je kancelárom Pápežskej akadémie vied. Akadémia vied bola založená r. 1607. Názov Pápežská jej dal pápež Pius XI r. 1936. Je jedinou vedeckou akadémiou na svete, pretože má celosvetový nadnárodný charakter. Na čele je prezident Akadémie, ktorým je v súčasnosti prof. Werner Arber zo Švajčiarska, nositeľ Nobelovej ceny za genetiku. Kľúčovou osobnosťou Akadémie je kancelár, ktorým je od r. 1998 Mons. Sorondo. Akadémia má Radu, ktorú tvoria deviaty vedci vrátane Mons. Sorondu a 82 akademikov z rôznych krajín sveta, z ktorých 24 sú nositelia Nobelovej ceny.

Všetkých členov Akadémie menuje pápež, pričom rozhodujúcim kritériom nie je náboženstvo, ale vedecká a ľudská kompetencia, napr. predseda Akadémie prof. Arber je protestant. Jednou zo snáh Rady Konferencie biskupov Slovenska pre vedu je podporovanie vzťahov medzi SAV a Pápežskou akadémiou vied. Tento náš záujem sa stretá s veľkým porozumením kancelára Pápežskej akadémie vied Mons. Sorondu. Veď už r. 2001 prijal pozvanie vtedajšieho predsedu našej akadémie vied prof. Štefana Lubyho a navštívil Slovensko. Niekoľkokrát pozval na konferenciu Pápežskej akadémie ako pozorovateľov našich vedcov. Keď niekto z našej Rady pre vedu alebo z SAV má možnosť navštíviť Vatikán, Mons. Sorondo ho vždy priateľsky prijme v priestoroch Akadémie, ktorá je vo vatikánskych záhradách, aj keď sa stane, že príde neohlásený.

¹ Vzhľadom na problémy získal písomný text prejavov je väčšina (tri z piatich uvedených) iba prepisom zo zvukového záznamu, ktorý láskavo poskytla KBS. Za prípadné nepresnosti sa vopred autorom ospravedľujeme.

² Prof. Hrabovec ešte pred udeľovaním cien prisľúbila svoju prednášku na publikovanie inde a nepovažuje za správne uverejňovať dvakrát to isté (v čom jej musíme dať za pravdu). Výťah z jej prejavu bol koncom minulého roka uverejnený v (internetovom) časopise VOX (www.prikryl.sk/vox/).

Mons. Marcel Sánchez Sorondo pochádza z Argentíny, z Buenos Aires, kde sa narodil 8. septembra 1942. Študoval na Národnej univerzite v Buenos Aires a na Argentínskej katolíckej univerzite. R. 1968 bol vysvätený za kňaza v diecéze Bueno Aires a potom pokračoval v štúdiách v oblasti filozofie na Salamance a v Ríme, kde na Univerzite sv. Tomáša Akvinského dosiahol doktorát z teológie s ocenením *Summa cum laudo*. Diplom z filozofie dosiahol na univerzite v Perugii. Od r. 1976 pôsobil ako profesor dejín filozofie na Lateránskej univerzite, kde bol od r. 1987 po tri obdobia zvolený za dekana fakulty. Prednášal ako hosťujúci profesor na univerzitách v Salamance, Santiago de Compostela, v Tucumane, na Harvardskej univerzite. Zúčastnil sa mnohých konferencií vrátane tých na univerzitách v Perugii, Macerate, Rímskej univerzite Tor Vergata, v Neapole, Washingtone, Moskve, Jeruzaleme, Toronte, Montrealu a Córdobe.

V r. 1998 ho pápež Ján Pavol II. vymenoval za kancelára Pápežskej akadémie vied a Pápežskej akadémie sociálnych vied. Rok nato ho pápež menoval za sekretára Pápežskej akadémie vied sv. Tomáša Akvinského. Práve počas jeho spomínanej návštevy na Slovensku bolo zverejnené jeho menovanie za biskupa. Biskupské svätenie mu udelil pápež Ján Pavol II. 19. marca 2001. Dostal aj niekoľko prestížnych vyznamenaní. Prezident Talianskej republiky mu udelil Veľký rytiersky kríž, Katolícka univerzita Sacro Cuore dala cenu Francesca Vita, francúzsky prezident mu dal rád Legion d'Onore, prezident Čískej republiky mu udelil Nerudovu cenu. Brazílske veľvyslanectvo pri Svätej stolici ho dekorovalo vyznamenaním Grao Mestre da Ordem de Rio Branco. Rakúska republika mu udelila kríž za vedu a kultúru a opäť Chile mu udelilo cenu Bernarda O'Higginsa. V r. 2011 ho pápež Benedikt XVI. menoval za člena pápežskej komisie pre Latinskú Ameriku. Tieto vyznamenania boli reakciou na veľkú pracovitosť a výsledky vedeckého bádania Mons. Soronda v oblasti filozofického výskumu. Napísal okolo 90 kníh a vedeckých publikácií po španielsky, taliansky, anglicky, nemecky a poľsky.

Jeho hlavné diela sú:

Milosť ako účasť na Božej prozreteľnosti podľa sv. Tomáša Akvinského (Buenos Aires, Salamaca 1979),

Aristoteles a sv. Tomáš (Rím 1981) a

Aristoteles a Hegel (Hender, Buenos Aires - Rím 1987).

V r. 1999 napísal aj komentáre k encyklike pápeža Jána Pavla II. *Fides et ratio*. Veď kto je kompetentnejší pre správne pochopenie tejto encykliky než Mons. Sorondo, ktorý svojou funkciou, svojím záujmom ostáva v centre dialógu medzi vedou a vierou?

Mons. Sorondo pochádza z toho istého mesta ako súčasný pápež František. Oddávna sú osobnými priateľmi, o čom svedčia aj časté návštevy Svätého Otca v Akadémii a veľkodušná snaha Mons. Soronda o to, aby práca Akadémie poskytovala odbornú podporu pápežskej službe.

Rada KBS pre vedu je vďačná Mons. Sorondovi, že bol ochotný prijať toto symbolické, ale úprimné ocenenie jeho služby pre cirkev i pre

?

svet vedy. Máme nádej, že toto slávnostné stretnutie prispeje k prehĺbení vzťahov a spolupráce medzi Pápežskou akadémiou vied a vedec-kou obcou na Slovensku, predovšetkým s našou SAV, a príklad a slová Mons. Soronda nás všetkých posilňujú v úsilí hľadania „obidvoch krídel pravdy“ – viery a rozumu.

prof. RNDr. Jaromír Pastorek, DrSc.

Laudatio on Msgr. Marcel Sánchez Sorondo

Msgr. Marcel Sánchez Sorondo is chancellor of the Pontifical Academy of Sciences at the Vatican. The Academy was founded in 1603. The name Pontifical Academy of Sciences was given by Pope Pius XI. in 1936.

It is the only scientific academy of its kind in the world, because it has a global, transnational character. It comprises the President of the Academy, which is currently prof. Werner Arber from Switzerland, Nobel Prize winner in genetics. A key figure in the Academy is its chancellor, which since 1998 is Msgr. Sorondo.

The Academy has a Council consisting of nine scientists, including Mons. Sorondo, and 82 academics from different countries of the world, of which 24 are Nobel Prizewinners.

All members of the Academy are appointed by the Pope, with the decisive criterion being not a religion but a scientific and human competence. As an example, the President of the Academy is a protestant.

One of the efforts of the Council for Science at the Slovak Bishops' Conference is to promote relations between the Slovak Academy of Sciences and the Pontifical Academy. This interest was met with great understanding of the Chancellor of the Pontifical Academy of Sciences, Msgr. Sorondo. Indeed, already in 2001, he accepted the invitation of the then President of our Academy of Sciences, prof. Stefan Luby and visited Slovakia.

He several times invited our scientists to a conference of the Pontifical Academy of Sciences as observers. When someone from our Council for Science or the Academy of Sciences has a chance to visit the Vatican, Msgr. Sorondo always provides a friendly reception at the headquarters of the Academy, which is in the Vatican Gardens – even if it happens that sometimes we come unannounced.

So who is Msgr. Sorondo?

He comes from Argentina, from Buenos Aires, where he was born on 8 September 1942. He studied at the National University of Buenos Aires and the Argentine Catholic University. In 1968 he was ordained a priest for the diocese of Buenos Aires and then continued his studies in philosophy in Salamanka and Rome, where he earned a Doc-

torate of Theology from the University of St. Aquinas awarded with summa cum laude. He received a degree in philosophy from the University of Perugia. From 1976 he acted as a professor of the history of philosophy at the Lateran University, where he was in 1987 for three periods elected as a Dean. He lectured as a visiting professor also at universities in Salamanca, Santiago de Compostela, Tucuman and at the Harvard University. He participated many conferences, including the ones taking place at the University of Perugia, Macerata, Tor Vergata University in Rome, in Naples, Washington, Moscow, Jerusalem, Toronto, Montreal and Córdoba.

Prof. RNDr. Jaromír Pastorek, DrSc.

PRÍHOVOR J. E. MARCELA SÁNCHEZ SORONDU

Ďakujem, ďakujem, ďakujem. Ďakujem Mons. Rábekovi, ktorý má sväté meno František, ďakujem veľmi pekne pánovi predsedovi Akadémie vied za jeho slová a laudatio. Tie veci, keď pôsobíte ako kancelár Akadémie, prichádzajú automaticky, a je to aj v mojom prípade. Som veľmi rád, že som tu spoločne s vami, som veľmi vďačný za toto ocenenie. Som veľmi rád, že som súčasťou Katolíckej cirkvi, pretože keď hovoríme o pravde, tak hovoríme nielen o pravde v evanjeliu. Je to skutočná, reálna pravda. Je to vlastne myšlienka apoštolov, myšlienka, ktorú predniesol Ježiš Kristus, je to myšlienka, ktorá sa odzrkadľovala aj v reči sv. apoštola Pavla Korintánom. Sv. Pavol hovorí o tejto myšlienke a hovorí, že my ľudia sme vlastne Božou prirodzenosťou a vtedy využívame rozum. Ľudia majú vzťah s Bohom a toto sa vlastne odzrkadľuje aj synteticky v minulosti.

Aj v súčasnej dobe sa hovorí o filozofii rozumu. Ale táto filozofia rozumu má trochu iný rozmer, ako mala u Grékov. U Grékov nebola ešte dostatočne rozvinutá. Rozvinula sa vlastne až v súvislosti s revolúciou v moderných vedách, a revolúciu v moderných vedách vlastne začal Galileo Galilei, ktorý tiež pôsobil v našej Akadémii. V súčasnosti musíme chápať ľudskú bytosť ako človeka, ako muža, ako ženu. A na to potrebujeme mať vedu, vedecké poznatky. A to bolo vlastne podstatou toho, keď pápež založil našu Akadémiu. Súčasná veda ukázala, že môžeme nájsť a hľadať, teda aj nájsť pravdu. A pravda sa skrýva v tele človeka, v rozume človeka. Pokiaľ ide o modernú dobu, môžeme povedať, že tá vlastne pomohla. Vedecký výskum je tou dôležitou akvizíciou, ktorú získala Katolícka cirkev. Je to vlastne fakt, je to hodnota, s ktorou môžeme prichádzať. Môžeme povedať, že využívame tieto poznatky vedy, ale na druhej strane pre ľudí je veľmi dôležité, že vychádzame aj z filozofie, a filozofia začala vlastne Sokratom. Filozofia má oveľa dlhšie tradície a spoločne s poznatkami vedy je obrovským prínosom pre nás ľudí. A my vychádzame vlastne z týchto dlhých, ale aj z kresťanských tradícií. Čiže Cirkev vychádza z vedeckých poznatkov, ale zároveň vychádza zo sebainterpretácie. Je dôležité rozlišovať určité dimenzie z hľadiska epistemologického, tzn. že tým zabránime určitému zmätku, určitým nejasnostiam. Je to dôležité jednak pre filozofiu, ale aj pre vedecké odbory. Ja veľmi často spolupracujem s vedcami, a preto vždy hovorím, že je potrebné mať správny epistemologický prístup, pretože iba v takom prípade sa potvrdí naša pravda.

Musíme sa vyhnúť konštatovaniu, že máme v podstate vyučovať poznatky z filozofie a nové poznatky z vedeckých disciplín, tzn. že musíme vlastne integrovať aj tieto poznatky aj v náuke, aj vo viere. Keď hovoríme o smrti, tak panuje tu úplne jasná idea, polovičná medzi tým, čo je ideológia a medzi tým, čo prináša výsledky vedy, napr. problém smrti, kedy nastáva smrť. Smrť nastáva, keď odumrie mozog, ale my hovo-

ríme, že vtedy nastáva smrť, keď sa oddeľuje duša od tela. Čiže keď hovoríme o smrti z toho pohľadu, že ide o smrť mozgu, tak vychádzame z vedeckých poznatkov, tzn. že využívame poznatky akademickej obce a informujeme aj Svätého Otca, aby tieto vedecké výsledky zohľadnil, aby sa používalo určité kritérium na stanovenie, kedy nastáva smrť, a my hodnotíme smrť z toho pohľadu, že ide o oddelenie duše od tela.

Druhý príklad: Pápež František, ako aj predchádzajúci pápež Benedikt, venovali veľkú pozornosť klimatickým zmenám a dôsledkom otepľovania našej zeme. Hovorí sa, že pápež chce pripraviť k tomu nejaký dokument. Samozrejme, keď hovoríme o prírode, hovoríme, že Boh stvoril prírodu a našou úlohou je prírodu zachovať, prírodu ďalej rozvíjať. O tom sa hovorí v knihe Genezis. Na druhej strane máme aj konkrétne vedecké poznatky, na základe ktorých sa uskutočnia obavy z toho, že naša klíma nie je v poriadku, nie je stabilná, nie je vyvážená. Čiže musíme tu niečo robiť, aby tento svet nestihla pohroma. Vedecké poznatky hovoria, že ak sa napr. teplota zvýši o tri stupne Celzia vo svete, môže to mať veľmi nepriaznivé dôsledky. Čiže využívame poznatky vedy, tzn. že na jednej strane je dôležité vedieť, ako to vyzerá fakticky, a na druhej strane vychádzame z Božích právd.

Chcem uzavrieť tým, že spomeniem dvoch vedcov, Maxa Plancka a Maxa Theilera, ktorí napísali list dvom pápežom, Max Planck napísal Piovi XII. a Max Theiler Jánovi Pavlovi II. Obaja v nich vyjadrujú túto veľmi dôležitú myšlienku: „Prosím, zachovajte túto Akadémiu, pretože pre svet je dôležitá znalostná veda, tzn. záujem o prírodu a o človeka.“ Ešte na záver: Je veľmi dôležité, aby spolupracovali diecézy, katolícke univerzity, fakulty, akadémie vied. Je dôležité, aby boli veľmi blízko Cirkvi, blízko biskupov, blízko učiteľov Cirkvi. A Mons. František Rábek aby dosiahol to, aby bola Akadémia spolu s Cirkvou.

*Mons. Marcelo Sánchez Sorondo
kancelár Pápežskej akadémie vied*

ADDRESS OF H. E. MARCELO SÁNCHEZ SORONDO¹

Thank you, thank you, thank you.

Thank you, Msgr. Rábek, who have the saint name Francis, thank you, President of the Academy, really, because these words are not allowed, because the majority of these awareness comes automatically

¹ The text has been prepared from audio record, kindly provided by the Conference of Bishops of Slovakia. We have done our best, however, but some errors or imperfections of us are not yet excluded. If this has happened, we highly excuse to H.E. Marcelo Sánchez Sorondo as well to our readers.

when you are the Chancellor of the Academy. I am very happy to be with you here, very grateful for this event, this doctorate. I really admire my Church, the Catholic Church, because in some time, and this takes that the truth that is not only the truth expressed in the Gospel, that is you say real truth. Let's follow the idea of the apostles. Our Lord Jesus Christ followed to say clearly in the apostle Paul, especially in his speech to Corinthians.

When one takes the substantial of the reason, you are the reason to say you human are the nature of God. Is it true this is because the human can have a relation to God, that is to say this God was the Jesus guide? It is the same idea that we can criticize in the philosophy of Greeks. In the modern times this philosophical reason has another dimension that was also present to the Greeks, but not completely developed. This development began with a revolution of the modern time with Galileo Galilei that taught at the Pope's Academy. Today, we need science to understand what is the status of the human being man, woman, we need knowledge that comes from sciences and this was the beginning of the modern Academy. The science together, the modernity has shown that we really can find a proof of nature about very important parts of a man, the body and the brain. This is a fact and the Catholic Church with Academy proved this because it followed all what was developed in modern times. We can conclude that this development is a typical reason in one of the most important acquisitions from the modernity.

We need to say we have another knowledge, special for the human being, that comes from philosophical roots and also that together with this knowledge that comes from science,. We can say that this philosophical research begun with Socrates. There are very long traditions and also a development that have a contact with the Christian evolution. The Church tried to put together the knowledge that comes from the sciences and the knowledge that comes from the sacred interpretation that man has from the Bible.

Not to make a confusion, it is important to distinguish the difference between Greek donation to the epistemological. This is very important and this is central for philosophy as well as central for sciences and more. It happened this year that I worked very near together to scientific dignity of work. I understand that if we have the approach, the correct epistemological approach, we can arrive at a real reason completely for reality, especially for the human being.

Of course, we need to avoid easy syncretism, but also we need to avoid saying that we have only of the knowledge of philosophy or only of the knowledge of science. There are two knowledges; of course, there are three knowledges, also the knowledge of relation that has a role in integration of our knowledge.

For example, the Church has an idea what is a very clear criterion when it is possible to say a person is dead and this came from the idea

of Catholic theology but also from the idea that comes from sciences and today we say this was the Academy that proposed strict criteria that the death of the brain is the death of the person. We know this from sciences that this takes the separation of the soul of the body. But we say it theologically and we mean the separation is a knowledge that we have from science. This comes from academia to inform to the Holy Father about the criterion of the doctors. The Holy Father after study this to be a real criterion – which this knowledge came from the science.

Another example: the Pope Francis as well as the Pope Benedict, they concerned a great attention to climate changes and global warming of our Earth. It is clear that when the Pope reads a document, and it is clear when the Pope wants to speak about nature, the first thing he says is that nature is the creation of God and we need to stick on the creation and concerned creation and developed creation according to natural laws. And this knowledge comes from the regulation (the Book of Genesis is an example of such regulations). But the concrete knowledge is that today the situation is very serious, because there is impossibility that we have the climate in stability and equilibrium. Can this knowledge that says that if we don't change the temperature by one degree, our world can grow, but what if there are three degrees? And this is a complication for all system. This knowledge, that is the knowledge to promote the document of the Pope, came from sciences. This is important to know at one hand the knowledge that comes from the interrelation at the other hand the one that comes from science.

I want to conclude to say the same was the fight that Max Planck and Max Theiler, two great scientists wrote to the Pope, Max Planck to the Pope Pius XI. and Max Theiler to the Pope John Paul II. Both came on the same agreement, we have to care about our Earth. Please, I hope the Pope to concern Academy and to concern the Church the interest for science, because the knowledge of sciences is decisive to understanding the nature of human brain and the body. My last word is my wish that in all dioceses and in all university centres, especially in Catholic University, we and the faculties, and the Academy of Sciences – and this Academy of Sciences be near to the Church, to the teachers of the Church and to the bishops. And I admire the work that Msgr. Rábek does get together the Academy and the Church.

*Msgr. Marcelo Sánchez Sorondo
the Chancellor of the Pontifical Academy of Sciences*

LAUDÁCIO NA PROF. EMÍLIU HRABOVEC

Vaše excelencie otcovia biskupi, vážený pán predseda Slovenskej akadémie vied, vaše magnificencie páni rektori, vaša spektakularita pán dekan, milá pani profesorka Hrabovec, milí priatelia, vzácní hostia, vážené slávnostné zhromaždenie!

Je mi ctou a zároveň milou úlohou – predniesť laudáciu na pani prof. Emíliu Hrabovec pri príležitosti udelenia ceny *Fides et ratio* za rok 2014. Ak dovoľíte, začal by som výrokom pápeža Jána Pavla II. z jeho diela *Pamäť a identita*: „Objektivizované a písomne zaznamenané dejiny národov tvoria jeden z podstatných prvkov kultúry – prvok, ktorý rozhoduje o identite národa v časových rozmeroch.“ Historik teda nie je človekom odtrhnutým od aktuálneho diania a zahľadeným naspäť do minulosti, ale je spoluvorcom kultúry národa a zásadne ovplyvňuje identitu národného spoločenstva v súčasnosti a v perspektíve. Je to neľahká a veľmi zodpovedná úloha. Veď kultúra národa sa môže rozvíjať iba vďaka imanentnej pravde a slobode, vďaka nim sa čas zhustuje do dejín.

Ak sa historik venuje cirkevným dejinám, je to ešte o niečo náročnejšie. Vstupuje totiž do intímneho sveta inštitúcie, ktorá nemá ľudský pôvod, ale ktorú tvoria ľudia, inštitúcie, ktorá je znakom a nástrojom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudstva (*Lumen gentium* 1). Cirkev v priebehu dejín formuje náboženskú, morálnu, kultúrnu a národnú identitu. Ježiš Kristus ju založil, je jeho mystickým telom, on chcel, aby prechádzala dejinnými epochami a zvratmi, a aby skrze ňu prichádzala spása. Cirkevný historik skúmajúc tento špecifický predmet sa teda musí vyznačovať hlbokou túžbou poznať pravdu, ale aj pokorou a úctou k dejinám Cirkvi, ktorá je živým znakom a dôkazom Kristovej prítomnosti v ľudských dejinách. Prístup cirkevného historika si okrem toho vyžaduje nielen odbornú pripravenú, ale aj – ba najmä – mravne zrelú osobnosť, ktorá dôverne pozná úlohu, miesto a význam Cirkvi, a jej motiváciou je súčasne podať dejiny Cirkvi objektívne a pravdivo v dynamickom napätí Božského a ľudského prvku v nej. Profesorka Hrabovec svojím doterajším životom a tvorbou dokázala, že tieto atribúty cirkevného historika spĺňa.

Záujem o históriu prejavila ešte ako študentka gymnázia. História sa jej stala povolaním a neskôr sa sama výstižne vyjadrila: „Beriem ju ako Boží dar.“ Preto sa rozhodla študovať ju na Filozofickej fakulte v Bratislave. U mladej študentky sa výrazne stretol skutočný záujem o históriu a dvojkoľajnosť jej výkladu na oficiálnej a verejnej úrovni, a v rodine či v spoločenstve priateľov. Veľmi ťažko niesla nemožnosť slobodne a pravdivo skúmať dejiny a vyjadrovať sa. Odpor k deformovanému výkladu dejín a túžba po ich pravdivom a objektívnom poznaní ju ako 20-ročnú priviedla k neľahkému rozhodnutiu odísť z vtedajšieho znormalizovaného socialistického Československa do exilu. Do sveta za že-

leznou oponou vykročila sama. V cudzine nemala zázemie, hádam iba dôveru v Božiu pomoc a v podporu Slovákov žijúcich v exile. Odchádzala však s nádejou, že sa raz vráti domov. Pustila sa do štúdia histórie na univerzite vo Freiburgu, pokračovala v Mníchove a končila na univerzite vo Viedni, kde na Ústave pre Východoeurópske dejiny absolvovala aj doktorandské štúdium. Už počas doktorandského štúdia prejavovala hlbší odborný záujem o cirkevné dejiny a týmto smerom sa profilovala jej publikačná činnosť. Toto smerovanie potvrdila v habilitácii na Viedenskej univerzite v roku 2001. Téma jej habilitačnej práce znela *Svätá stolica a Slovensko 1918 – 1922 v kontexte medzinárodných vzťahov (Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918 – 1922 im Kontext internationaler Beziehungen)* (Frankfurt am Main, 2002). Hoci mohla ostať ďalej pôsobiť v Rakúsku, kde mala vybudované profesionálne i osobné zázemie, rozhodla sa v roku 2004 pre návrat na Slovensko. V jej živote sa tak uzavrela dôležitá dvadsaťročná etapa, ktorá znamenala veľa v jej profesionálnom i osobnom živote. Po príchode na Slovensko pôsobila až do roku 2009 na katedre histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Na tejto fakulte sa inaugurovala a tri roky ju viedla ako dekanka. Napokon zakotvila na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde pôsobí dodnes ako vedúca Katedry cirkevných dejín a prodekanka pre vedu, medzinárodné vzťahy a rozvoj fakulty. Pani profesorka Hrabovec je medzinárodne uznávanou vedeckou kapacitou v oblasti novších cirkevných dejín. Absolvovala viaceré výskumné pobyty v archívoch a knižniciach v Nemecku, Vatikáne, Taliansku, Holandsku, Kanade, Belgicku, Rusku a Česku. Ako hosťujúca profesorka prednášala na zahraničných univerzitách a vedeckých inštitúciách v Taliansku, Belgicku, Nemecku a Rakúsku. Je členkou viacerých dôležitých medzinárodných vedeckých inštitúcií a grémií, medzi nimi napríklad Pápežského výboru pre historické vedy vo Vatikáne, Collegium Carolinum v Mníchove, Inštitútu pre dunajský priestor a strednú Európu vo Viedni, Medzinárodného výboru historických vied vo Vatikáne. Zúčastnila sa na viacerých dôležitých národných i medzinárodných vedeckých projektoch. Výsledky jej dôkladných výskumov sú ako čerstvý vietor v slovenskej historiografii, pretože výrazne posúvajú naše vedomosti z oblasti cirkevných dejín. Publikovala ich vo viacerých monografiách a v desiatkach vedeckých štúdií. Osobitný význam pre poznanie vzťahov Slovenska a Svätej stolice má jej rozsiahle dielo *Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov* (Bratislava, 2012).

Keď Národná rada Slovenskej republiky prijala zákon č. 116/2013 Zb. o Slovenskom historickom ústave v Ríme ako samostatnej rozpočtovej organizácii štátu, bolo v istom zmysle logické, že za jeho riaditeľku vedecká rada ústavu vo februári 2014 zvolila práve profesorku Hrabovec. Založenie tohto ústavu je dôležitým medzníkom v systematickom bádanií vo vatikánskych a talianskych archívoch a určite prinesie plody v lepšom poznaní vzťahov a väzieb nášho územia s prvoradým centrom

náboženského a kultúrneho života Európy. Nesmierna vedecká angažovanosť, húževnatosť a nasadenie prof. Hrabovec azda najviac charakterizuje a vystihuje jej osobnosť. Táto charakteristika by však nebola úplná, a teda ani pravdivá, keby som k nej nepridal aj to, že ide o obetavú manželku a matku dvoch detí, že okrem práce je tu rodina, spoločný rodinný život, nie ako príťaž, ale ako prirodzené zázemie, opora, prostredie pre odpočinok, najbližší ľudia, s ktorými a pre ktorých sa oplatí žiť.

V jednom z rozhovorov sa prof. Hrabovec vyjadrila, že *„dnes je ťažké byť historikom kdekoľvek, a na Slovensku o to väčšmi. Práve preto, lebo národ má narušený vzťah k vlastnej historickej pamäti. Je to aj výsledkom našich dejín, dlhodobej absencie vlastnej národnej štátnosti, ktorá je ochranou a rámcom zaštitujúcim historické bádanie, spoznávanie vlastných dejín, budovanie vlastnej národno-štátnej identity...“* Skutočne, historická pamäť, národná a kultúrna identita, ale aj náboženská identita sú narušené štyridsiatimi rokmi komunizmu a vyše dvomi desaťročiami sekularizácie a relativizácie hodnôt. Preto prof. Hrabovec dodáva: *„Žijeme v dobe, ktorá je vedená k strate historickej pamäti a historického rozmýšľania. Takáto ahistorizácia európskych národov vedie k tomu, že strácajú povedomie svojej identity, svojich koreňov. Stávajú sa amorfnou masou ľudí žijúcich pre dnešok, ľahko manipulovateľných a odbaviteľných príslovečným chlebom a hrami. Práve preto je štúdium histórie nesmierne dôležité. Nemôžem byť Európanom bez toho, aby som nebol príslušníkom niektorého európskeho národa a európanstvo nie je nič iné ako pestrá mozaika jednotlivých európskych národov zakorenených v kresťanskej kultúre.“* Cesta profesorky Hrabovec sa môže mnohým v dnešnej dobe navonok zdať ako tlačenie sifyfovského balvanu, ktorý sa z temna hory zase skotúľa dole na rovínu. V skutočnosti jej úsilie treba vnímať ako aktívnu službu cirkvi a národu, teda za jej prácou je potrebné vidieť hlbší zmysel.

Vážená pani profesorka, milá Emília. Som rád, že ocenenie *Fides et Ratio* sa dnes ocitne v Tvojich rukách. Túto poctu si plne zaslúžiš. Nech je nielen ocenením výsledkov Tvojej doterajšej práce, ale predovšetkým povzbudením do ďalších dní. Na tejto ceste Ti želim Božie požehnanie a pevné zdravie.

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

IGOR TÚNYI (13. 11. 1949 – 9. 12. 2014)

Predseda Ústredia slovenskej kresťanskej inteligencie a predseda Slovenskej fyzikálnej spoločnosti RNDr. Igor Túnyi, DrSc. nás opustil po dlhjej ťažkej chorobe 9. decembra 2014. Pôvodne som predpokladal, že spomienku na Igora napíšem sám alebo v spolupráci s niekým ďalším, ale keď som si prečítal text, ktorý napísal bývalý dlhoročný predseda SAV prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., poznal som, že nič lepšieho uverejniť nemôžeme. Priloženú fotografiu lás-

kavo poskytol Geofyzikálny ústav SAV, kde bol Igor dve funkčné obdobia riaditeľom.

Emil Běták

Život v osídlach zvedavosti

Potom, ako som začiatkom roka 1984 nastúpil ako riaditeľ na Fyzikálny ústav SAV, zoznámil som sa aj s našimi geofyzikmi. Boli sme v najstaršej budove v areáli SAV na Patrónke blízko seba, poprepletaní ako pramene vlasov vo vrkoči. Geofyzici boli družnejší ako my fyzici, v spoločnej zasadačke organizovali odborné aj kultúrne podujatia (semináre, jubileá, vianočné kapustnice). Postupne som spoznal Klementa Rosu, Milana Hvožďaru, Igora Túnyiho, Laca Brimicha, Petra Moczu a ďalších. Prví traja boli a štvrtý je dnes riaditeľom Geofyzikálneho ústavu SAV. Prečo spomínam ponajviac riaditeľov? Lebo riaditeľne a sekretariáty oboch ústavov sú na jednej, nie príliš dlhej chodbe. To je v SAV unikát, hoci počet našich ústavov a ostatných pracovísk sa približuje k sedemdesiatke¹. Ale počet chodieb je očividne omnoho väčší. S geofyzikmi sme mali spočiatku aj spoločnú hospodársku správu a využívali sme ich ďalekopis v ére, keď internet ešte ani v plienkach nebol.

Po Milanovi Hvožďarovi bol riaditeľom Geofyzikálneho ústavu počas ôsmich rokov Igor Túnyi. V tej dobe sa zmodernizovala a rozšírila pýcha ústavu aj SAV – seizmická sieť. Riešiteľom projektu bol P. Moczo, financie poskytol premiér V. Mečiar z výťažku privatizácie Slovenských telekomunikácií. Podarilo sa tiež zveladiť naše „uhorské“ dedičstvo, budovu najstaršieho vedeckého pracoviska SAV, Geomagnetického observatória a seizmickej stanice v Hurbanove. Neskôr, v období môjho posledného funkčného obdobia predsedu SAV (2005 – 2009) bol RNDr. I. Túnyi, DrSc., členom Predsedníctva SAV. Vtedy sme sa zblížili najviac a ja som si musel opraviť svoju tézu, že dobré priateľstvá vznikajú

¹ To bolo často predmetom nespokojnosti na Ministerstve financií SR, ktoré sa v určitom období tak dobre vo vede „vyznalo“, že som ho nazýval ústredným orgánom štátnej správy pre vedu a techniku.

kajú iba v mladosti. Alebo možno ju potvrdiť, lebo výnimka potvrdzuje pravidlo. Vydržalo nám to desať rokov, do smutného utorka 9. decembra 2014. Keď som od Igora po návštevných hodinách odchádzal, na nemocničnej chodbe sedeli manželka a deti v predtuche blížiaceho sa konca a začínajúceho sa smútku. Povedal som mu, Igor, stisni mi ruku, veľmi silno. Nie na rozlúčku, ale aby som videl, koľko má sily. Prekvapilo ma, že jej mal dosť. To ma uspokojilo, že sa zasa uvidíme. Pomaly však začal driemať a okolo polnoci zaspal navždy. Bol to druhý úder leukémie. Z prvého v r. 2013 sa vďaka našim vynikajúcim hematológom na klinike doc. MUDr. Martina Mistríka, PhD., v Petržalke spamätal a potom sme spolu prežili ešte takmer jeden rok. Prednášali sme na dvoch konferenciách, varili sme si kávu, pridával sa RNDr. Dušan Podhorský, DrSc. Ale hrozba tu visela... (Krv, to je pliaga, povedala mi pani doktorka na hematológii.) Mal som dojem, že Igor ju tak naliehavo nevnímal, a ak áno, dokázal s ňou žiť vďaka svojej viere, dobroprajnej povahe a rodnému zázemiu.

Náš dipól, čo je lineárny útvar, sa stabilizoval priateľstvom s Mons. Františkom Rábekom, biskupom – ordinárom Ozbroyených síl a ozbrojených zborov SR, čím prešiel do stabilnejšej trojuholníkovej konfigurácie. Transoceánske priateľstvo s Dr. Ladislavom Emanuelom Rothom, americkým kozmickým inžinierom a geofyzikom z NASA, pôvodom z Košíc, mu dodalo tretí rozmer a priestorovú stabilitu v podobe štvorstena. Čo viac si možno priať. Stretnutia s rovesníkmi sú najlepšou relaxáciou v etape, keď sa sebahodnotíme a premýšľame, v ktorej z troch – štyroch možných kategórií budeme tam hore akreditovaní. Fyzici na tom nie sú vo všeobecnosti najlepšie. Fyzika tuhých látok, báza elektromiky, pripravila ľudí o súkromie a jadrová fyzika im rozprestrela nad hlavou búrkový mrak jadrovej vojny, Černobyľ a Fukušim. Geofyzici ako „trieda“ sú na tom lepšie, nemajú čo ľutovať, napísal mi k tomu raz Laci Roth. Pozrime sa, ako si na svojej pozemskej púti v geofyzike počínal Igor Túnyi.

Invenit et perfectit²

Igor ma prekvapoval svojimi invenčnými nápadmi, schopnosťou kombinovať javy a poznatky a dochádzať k prekvapujúcim záverom. Neboli to objavy nobelovského rangu, veď také napokon na Slovensku ešte nevznikli, boli však dosť originálne, aby vzbudzovali pochybnosti a azda aj závišť. Veď tieto dva porvy ducha sú ako rodné sestry. A keďže Igor uvažoval v planetárnej škále, odkiaľ nie je ďaleko ku hviezdam a astrológii, objavili sa aj snahy obviňiť ho zo šarlatánstva. Pri obhajobe jeho doktorskej práce mu pritažilo to, že na jeho šesťdesiatke som predniesol humorne ladený príhovor *Igor Túnyi a jeho vedecká škola geomagnetohoroskopie* [2]. (Dal som tu do súvisu fluktuácie zemského magnetického poľa, ktoré súvisia s erupciami na Slnku, ale aj s lokálny-

² Objavil a dokázal – heslo Francúzskej akadémie vied.

mi poruchami spôsobenými napr. elektrickou trakciou, s psychickými indispozíciami ľudí. Keďže silné poruchy sa vyskytli v blízkosti Národnej rady SR, kde sa točia trolejbusy, pripísal som im chaotický stav našej legislatívy, na ktorý má vplyv pole pôsobiace na mozgové prúdy poslancov. Ďalšou, nie celkom korektnou extrapoláciou, som geomagnetické hyperaktivity dal do súvisu s letorou ľudí, ktorí sa v tie dni narodili, čím som vysvetlil konanie niektorých členov vlády SR s vplyvom na vedu.) Musel som potom Igorovým oponentom vysvetľovať, že som to nemyslel vážne.

Ale podstatu takýchto súvislostí Igor Túnyi dosť presvedčivo dokumentoval. V rokoch 1988 – 1994 publikoval s kolegami z telovýchovného a súdneho lekárstva, úradu bezpečnosti práce a humánnej bioklimatológie súbor prác. Boli v nich štatistiky, z ktorých vyplynul súvis geomagnetickej aktivity s úrazovosťou športovcov, výskytom smrteľných pracovných úrazov, samovrážd, konzumácie alkoholu alebo astmatických záchvatov. Podstatné je, že tieto komplikácie nastávajú v období poklesu geomagnetickej aktivity. Na prvý pohľad je prekvapujúce, že nie v období jej maxima. Ale dôležitá je zmena magnetického poľa. Tá generuje v nervovej sústave človeka parazitné elektrické prúdy. Spomenul som si na Faradayov zákon, ktorý hovorí, že elektromotorická sila, ktorá sa indukuje vo vodiči, je úmerná záporne vzatej časovej derivácii $-d\Phi/dt$, kde Φ je magnetický indukčný tok a t je čas. A dal som si to ešte do súvisu so zotrvačnosťou ľudskej psychiky, lebo podobná indukcia prebieha aj pri raste geomagnetickej aktivity. Potom sa mi to už zdalo uveriteľné. Igor sa k tejto téme nedávno vrátil a poukázal na to, že sebaobetovanie Jána Palacha v r. 1969 sa odohralo v období poklesu geomagnetickej aktivity a podobnú koreláciu objavil v prípade teroristického útoku na dve veže v New Yorku 11. 9. 2001. Chvíľu sme snivali o možnosti využiť tieto súvislosti v prevencii terorizmu, ale ten nezavisí iba od dispozície jednotlivca, je organizovaný, fixuje sa štátnymi návštevami, športovými podujatiami a pod.

Tajomstvo pyramíd

Originálny bol Igorov výskum, pomocou ktorého paleomagnetickým meraním podporil Demortierovu tézu [1], že je možné, a dokonca veľmi pravdepodobné, že nie všetky vápencové kvádre, z ktorých sú poskladané veľké egyptské pyramídy, nalámali v kameňolomoch na brehu Nílu. Niektoré z nich mohli vzniknúť *in situ* technikou betonárskeho typu z nílského bahna a solí zo dna vysušených jazier (tzv. natronu). Igor využil skutočnosť, že kvádre sa v stave vzniku magneticky polarizovali v zemskom magnetickom poli. Preto kvádre zhotovené na mieste budú magneticky orientované v smere sever – juh, kvádre dovezené a pritom rozlične poobracané, budú orientované náhodne. Igor si sám odštiepil vzorky z troch miest Chefrenovej a troch miest Cheopsovej pyramídy, keď egyptskí policajti na ťavách, ktorí hrobky faraónov strážia, zašli

za roh. Že pritom riskoval, je evidentné. (Spomeňme si na ťažkosti našich entomológov, ktorí sa dostali do väzenia, keď v zahraničí nazbierali a chceli odtiaľ vyviezť vzorky exotického hmyzu.) Vieme si predstaviť vnútorné napätie geofyzika, zmietaného túžbou po originálnom výskume i opodstatneným strachom o vlastnú bezpečnosť. Azda práve tu možno uviesť definíciu, ktorú som si na základe svojej existencie vo vede vytvoril: *vedcov nekategorizujeme podľa zamerania alebo národnosti; vedec je stav mysle a práca na plný úväzok*. Výsledok Igorových meraní naznačil, že tri vzorky pochádzali z kvádrov dovezených z kameňolomov a tri z kvádrov zhotovených na mieste. Dá sa to nakoniec pochopiť. Veď práve zdvojením technológie sa dala vleklá stavba urýchliť a faraónovi tak pripraviť vytúženú gigantickú hrobku. Igor Túnyi svoje merania publikoval a získal ohlas [4].

V zborníku niektorých svojich prác, ktoré mi Igor vytlačil a zviazal pár dní pred svojim druhým ochorením, možno v nejakej predtuche, sú aj ďalšie témy, ktorý svedčia o tom, že máme do činenia so „služobníkom zvedavosti“, výskumníkom kategórie *curiosity-addict*. (Jej súčasným protagonistom je v prvom rade André Geim³, laureát Nobelovej ceny vo fyzike 2010 (spolu s K. Novoselovm) za experimenty týkajúce sa dvojdimenzionálneho materiálu grafénu.) Sú to nasledujúce štúdie:

V prvej z nich sa rozoberá spor medzi I. Newtonom a R. Hookom o objav zákona gravitačného priťahovania. História prisúdila prvenstvo Newtonovi a Hookovo meno sa spája so zákonom, ktorý dáva do súvisu mechanické napätie v materiáli s jeho relatívnym predĺžením prostredníctvom modulu pružnosti. Igor Túnyi ukázal, že oba zákony majú vnútornú podobnosť a predostrel úvahu, ako sa dajú vzájomne transformovať. V ďalších štúdiách sa zaoberal mierovým využitím nukleárných výbuchov v prevencii zemetrasení, subjektívnym vnímaním času a ďalšími témami.

Vznik Zeme

Nosnou témou Igora Túnyiho počas posledných rokov bol vznik Zeme akreciou⁴ impulzným magnetickým poľom. Jeho teória prvotnej akrecie vychádza z hodnoverne predpokladaných elektrostatických výbojov v protoplanetárnom oblaku. Potom sú tam prítomné elektrické prúdy, ktoré zmagnetujú feromagnetické planetezimály (čiasočky,

³ A. Geim skúmal, ako sa jašterica gekon vďaka van der Waalsovej interakcii dokáže udržať na hladkom sklenenom strope, demonštroval diamagnetickú levitáciu – „lietanie“ živej žaby v silnom magnetickom poli a podobné kuriózne témy. Za experimenty so žabou dostal spolu s M. Berrym Ig Nobelovu cenu. Je to cena s humorným nábojom za výskum, „ktorý radšej ani nemal byť vykonaný“. Nadnášanie žaby bol však fyzikálne korektný experiment a pečat senzačnosti mu dala žaba. Geim a Berry sa neurazili a cenu prijali. Geim sa tak stal jediným laureátom Nobelovej ceny, ktorý získal aj Ig Nobelovu cenu.

⁴ Rast telesa prirastaním nových častíc na vonkajšej strane.

z ktorých sa tvorili planéty), ktoré sa pritiahnu. Teória vysvetľuje hlbinné rozdelenie Zeme na ťažké metalické jadro a ľahší silikátový plášť. Projekt sa riešil v Geofyzikálnom ústave SAV a v spolupráci so spoločnosťou Pansophia sa v Trenčíne vybudovalo laboratórium, v ktorom sa proces magnetickej akrecie experimentálne overoval. Žiaľ, pre Igorovu chorobu a obvyklé problémy výskumu na Slovensku nemal projekt potrebnú dynamiku. L. E. Roth, jeden zo strojcov americkej kozmickej dvojsondy Cassini – Huygens, ktorá mapovala Saturn a Titan, mi k tomu po Igorovom skone napísal toto: „Raz v Nitre po nejakej prednáške ma na chodbe zastavil mladý muž... Bol to Igor. Vylíčil mi svoj nápad – mechanizmus primárnej akrecie pomocou impulznej elektrostatickej magnetizácie. Počúval som ho a skoro mi bolo jasné, že Igor o teórii vzniku planét informovaný nebol a že na svoj nápad prišiel v izolácii od literatúry. Fantastické!!! Igorov mechanizmus mohol ľahko preklenúť medzeru 100 miliónov rokov (disproporciu v teórii protoplanetárneho oblaku). Jedinčnosť nápadu spočívala aj v tom, že mechanizmus akrecie bolo možné experimentálne overiť. Miesto počítačových modelov skutočná laboratórna akrecia. Posmelil som Igora, uistil ho, že má v ruke významnú vec. Veľká škoda, veľká strata, že akrečný model nebol patrične rozvinutý a megačlánkom ukončený.“

Potulky po Slovensku

Zaujímavé Igorove témy boli žiadané na širokospektrálnych konferenciách a vzdelávacích seminároch, ktorých sme sa spolu zúčastňovali. Bola to séria Fyzika a etika v Nitre, Vanovičove dni v rozličných gymnáziách na Slovensku, Metamorfózy spoločnosti Pansophia, Trenčianske robotické dni, seriál prednášok na Katolíckej univerzite v Ružomberku, konferencie Sociálne posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet. Igorova afinita k ostatným dvom typom podujatí vyplývala z jeho pôsobenia vo funkcii predsedu Ústredia slovenskej kresťanskej inteligencie. Podieľal sa aj na organizovaní ceny Fides et ratio pod gesciou Mons. F. Rábeka.

Jazdy po Slovensku, prípadne na Moravu, boli zábavou a rozptýlením. Igor šoféroval, jazdil rýchle, ale bezpečne. Výlety sme nazývali jazdami potulných rytierov, pokiaľ sa ušiel nejaký minimálny honorár, tak lúpežných rytierov. V r. 2014 sme stihli už iba dve podujatia. Zabávali sme sa aj tvorbou postrehov, aforizmov a invectív, ktoré azda ešte knižne vydám. Z Igorovej tvorby uvediem aspoň dve-tri na dokreslenie, o čo ide:

- *Cintoríny sú plné nenahraditeľných ľudí, morské dná plné nepotopiteľných lodí (kapitola minulosť a prítomnosť).*
- *Tak ako v každom kameni drieme socha, skrýva sa v každej korupčentnej postave štíhla žena alebo muž (kapitola zdravie).*
- *Kde sa dvaja bijú, tretí zvíťazí, pokiaľ nejde o daňového poplatníka (kapitola ekonomika).*

Rozlúčka

Posledných desať rokov som s Igorom prežil v takmer dennom kontakte. V rokoch 2009 – 2013 ma prichýlil vo svojej miestnosti na Úrade SAV, kde som sa musel občas zdržiavať ako riešiteľ európskeho projektu, ktorého garantom bol úrad. Rád spomínam na priateľskú atmosféru, ku ktorej prispel podpredseda SAV Juraj Lapin, Adriana Kaplíková a Libuška Kolegová. Igor v tomto období obhájil veľký doktorát, stal sa členom Európskej akadémie vied a umení, ale všetko to prijímal placho a s bážňou. Bol protiváhou tých, ktorí si sebavedome privlastnia aj to, čo im nepatrí. Odišiel predčasne, ale jeho výskum bol zaujímavý a plne ho absorboval. Raz mi o niektorej svojej téme rozprával v Paríži počas konferencie k Medzinárodnému roku planéty Zem. Bol tým natoľko zaujatý, že popri fasáde katedrály Notre Dame sme prešli bez toho, že by to registroval, hoci predtým ju nenavštívil. Keď som ho na to upozornil, boli sme od nej už pár desiatok metrov, ale aspoň sme ju lepšie videli.

Keď som sa ráno 10. 12. 2014 dozvedel, že Igor Túnyi už nie je medzi nami, otvoril som si epos o inom rytierovi – Cyranovi z Bergeracu [3], aby som si pripomenul, čo boli Cyranove posledné slová. Je to český preklad, ale Igor po česky rozumie dobre, veď študoval v Prahe. Takže Cyrano:

*Všetchno mi berete, můj vavřík i mou růži,
jednu věc nelze však vzít skutečnému muži,
ano, ji ponesu, až ztemní obloha
a s velkou úklonou předstoupím před boha.
Tá věc je bez poskvrn, je obostřena třpytem,
a s ní jsem... navzdor vám... žil...
Žil jsem s čistým štítem!*

Literatúra

1. DEMORTIER, G.: Revisiting the construction of the Egyptian pyramids. In: *Europhysics News*. 2009, roč. 40, č. 2, s. 27.
2. LUBY, Š., LUBYOVÁ, M.: *Posedenie pod tisícročným ružovým krom*. Bratislava, VEDA 2014.
3. ROSTAND, E.: *Cyrano z Bergeracu* (preklad do češtiny J. Pokorný). Praha, ODEON 1975.
4. TÚNYI, I., EL-HEMALY, A.: Paleomagnetic investigation of the great Egyptian pyramids, *Europhysics News*. 2012, roč. 43, č. 6.

prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., Dr.h.c.

Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie

SPRÁVA O ČINNOSTI ÚSKI

za obdobie od VI. (8. 4. 2011) do VII. generálneho zhromaždenia (25. 4. 2015) prednesená podpredsedom Emilom Bětákom dňa 25. 4. 2015

Obsah:

1. Úvod
2. Plnenie uznesení VI. generálneho zhromaždenia (ďalej len GZ) ÚSKI
3. Prehľad činnosti ÚSKI v období 2011 - 2015
4. Edičná činnosť
5. Poďakovanie a záver

1. Úvod

Predsedníctvo ÚSKI pracovalo v zložení, ktoré vzišlo z volieb počas VI. GZ: I. Túnyi, predseda; E. Běták, 1. podpredseda - reprezentoval západoslovenský región; Ľ. Prikryl, podpredseda pre stredoslovenský región; J. Urbanová / J. Maník (od 2013), podpredsedovia pre východoslovenský región; M. Hajduková, tajomníčka; M. Klimová / J. Križanová (od 2013), hospodárka; Z. Plašienková. Za výkonnú tajomníčku bola po D. Klinovskom predsedom ÚSKI menovaná M. Kučerová.

2. Plnenie uznesení VI. GZ

2.1 Získanie strednej a mladej generácie

Oznamy o prednáškach v *Dome Quo Vadis* boli posielané mailom členom aj nečlenom ÚSKI. Ako „štartovací adresár“ sme použili zoznam členov Sekcie pre vedu a vieru, ktorý sme postupne dopĺňali o všetkých, ktorí o to prejavili záujem. Bol to jeden z faktorov, ktorý priviedol do radov ÚSKI nových členov, najmä z mladšej generácie.

2.2 Spolupráca s ďalšími kresťanskými organizáciami na Slovensku

Fórum kresťanských inštitúcií (FKI)

ÚSKI bolo pri vzniku *FKI*. Dnes sa táto organizácia, ktorej sme členmi, prepracovala k účinnej koordinácii širokého spektra kresťanských činností. Členstvo ÚSKI v *FKI* je zmysluplné a treba túto organizáciu naďalej podporovať. Z iniciatívy Fóra kresťanských inštitúcií a Domu Quo Vadis (najmä jeho riaditeľky M. Hricákovéj) sú pravidelne organizované stretnutia zástupcov (niektoré z nich sú plánované na viac zúčastnených, nielen na zástupcov) bratislavských spoločností a hnutí s ot-

com biskupom Halkom¹. Pravidelne sa týchto stretnutí zúčastňujeme, spravidla naša hospodárka J. Križanová a výkonná tajomníčka M. Kučerová.

Ďalšie organizácie, ktorých sme aktívnymi členmi, sú *Aliancia za rodinu, Aliancia za život a Fórum života*. V r. 2013 bol zorganizovaný v Košiciach *Národný pochod za život*; z našich členov sa zúčastnili J. Križanová, M. Kučerová a D. Uličiansky.

3. Prehľad činnosti

3.1 Priebežná agenda ÚSKI

Neoceniteľným prínosom bol a stále je kontakt s našim čestným predsedom J. Tiňom. Jeho rady a znalosť situácie a súvislostí, ako aj osobné kontakty s mnohými členmi kresťanskej komunity, uľahčovali a niekedy aj priam umožňujú našu činnosť.

- a) **Kontakt s členmi** sa zabezpečoval prostredníctvom pobočiek; informácie, týkajúce sa všetkých členov, sa zabezpečovali listami, rubrikou v členskom časopise RAN *Zo života ÚSKI*, prostredníctvom e-mailov a telefonicky.
- b) Pripravili a distribuovali sa **nové členské preukazy s variabilnými symbolmi**. Variabilné symboly budú slúžiť na kontakt s P ÚSKI. Vyrieši sa tak dlhodobý problém s jednoznačnosťou členských aktivít.
- c) **Kontakty s poštou a bankami** a všetky práce súvisiace s činnosťou sekretariátu ÚSKI patria medzi sústavné činnosti sekretariátu ÚSKI. Pracovníci ÚSKI získali grantové prostriedky na vzdelávaciu činnosť, čo okrem náplne vzdelávania prinášalo potrebu spravovania týchto prostriedkov.
- d) **Hospodárenie** bolo dôležitou súčasťou práce P ÚSKI. Táto časť činnosti bola vďaka profesionalite a zodpovednosti obidvoch hospodárov (k výmene došlo od januára 2013) bezproblémová.
- e) **Chod ÚSKI** by bol nemysliteľný bez práce tajomníčky (M. Hajduková) a výkonnej tajomníčky (od 2012 M. Kučerová, ktorá vystriedala D. Klinovského). Po odchode D. Klinovského už nebol sekretariát trvale funkčný, neskoršie sme – aj z finančných dôvodov – zrušili telefónnu linku a nahradili ju mobilovým spojením na výkonnú tajomníčku.

3.2 Pobočky ÚSKI a členská základňa

ÚSKI má v súčasnosti 12 pobočiek a (podľa zoznamu) 326 členov, čo je od VI. GZ nárast o 76 členov. Potešujúce je, že veľká časť nových členov sú mladí ľudia. Trenčianska pobočka je nefunkčná; z ostatných je najmenšia trnavská (3 členovia) a najväčšie sú bratislavská (103 členov) a košická (47). Zrejme najaktívnejšou pobočkou – a jedinou okrem bratislavskej, ktorá o svojej činnosti informuje na stránkach časopisu RAN aj členskú základňu, je bardejovská pod vedením J. Maníka.

¹ Najbližšie stretnutie bude o mesiac, podrobnejšie poinformujeme v bode Rôzne.

3.3 Neustále získavanie nových sponzorov

Žiaľ, v období od VI. GZ sa nepodarilo získať žiadny nový grant. Dobiehal ešte grant nadácie *Renovabis Dôsledky zdravotného postihnutia na duchovný rast detí a mládeže (Die Nachwirkungen der Behinderung auf die geistliche Entwicklung der Kinder und Jugendlichen)* (Integrované vzdelávanie detí so zdravotným postihnutím), ktorý sa skončil r. 2012. V rámci tohto grantu sme vydali zborník prednášok (vydalo ÚSKI vo vydavateľstve VEDA r. 2011); editormi zborníka sú M. Orgonášová a J. Tiňo. Pokúsili sme získať ďalšie granty, ale zatiaľ sme neboli úspešní. V súčasnosti máme podanú jednu žiadosť o grant, výsledok zatiaľ nepoznáme.

3.4 Aktívna spolupráca ÚSKI so zahraničím

ÚSKI aktívne spolupracuje s organizáciou *Christophorus* v Nemecku. Je to programovo a záujmovo najbližšia organizácia. Zásluhou J. Križanovej sa pred 18 rokmi vytvorila obojstranne veľmi prospešná tradícia. V rámci spolupráce ide hlavne o výmenu delegácií z oboch strán. Christophorus pozýva členov ÚSKI na svoje výročné stretnutia, ÚSKI hostuje členov Christophora, ktorí prichádzajú ako turisti v dvojročných intervaloch. Vymieňali sa členské časopisy, ročne sa vysielali niektorí členovia ÚSKI na ich akcie, dokonca každý rok v spolupráci s Christophorom a za jeho výdatnej podpory ÚSKI vysielali študentov na Hochschulwochen – týždenný pobyt – do Salzburgu.

ÚSKI je aktívnym kolektívnym členom *Pax Romana*. Spolupracuje pri príprave časopisu Newsletter. Dvaja členovia ÚSKI (Z. Plašienková a E. Běták) sú okrem toho aj individuálnymi členmi *Pax Romana*.

Katholischer Akademikerverband Wien (KAW). S týmto združením ÚSKI spolupracuje pri príprave každoročných stretnutí v niektorých zo stredovýchodných krajín.

3.5 Rada KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru (RVV)

RVV pod vedením predsedu Mons. Rábeka organizuje pravidelné stretnutia – *Interdisciplinárne dialógy*. V RVV sú zastúpení cirkevní otcovia a teológovia na jednej strane, a odborníci z najrôznejších oblastí vied od prírodných až po spoločenské. Pravda, niektorí členovia RVV patria súčasne do obidvoch skupín. Na *Interdisciplinárne dialógy* sú prizývaní teológovia a odborníci z oblastí, ktorá je predmetom diskusie a po dôkladnej príprave sa diskutujú otázky týkajúce sa vzťahu medzi vedou a vierou. Veľká časť prednášok je následne uverejnená v časopise *Radosť a nádej (RAN)*.

3.6 Iné aktivity

Zhoršená finančná situácia ÚSKI, najmä po dobehnutí grantu z nadácie *Renovabis*, znamenala aj citelné obmedzenie tých aktivít, ktoré sú náročnejšie na financie, ako napr. výjazdové semináre.

V Bratislave organizujeme prednášky pre verejnosť orientované

na vzťah medzi vedou a vierou v priestoroch Domu Quo Vadis. Ich program je rozosielaný e-mailom v súčasnosti na približne 50 adries, prebiehajú v prvý utorok mesiaca (okrem letných a zimných prázdnin) a veľká časť týchto prednášok je uverejnená v časopise RAN.

Poskytnutím výtlačkov nášho časopisu RAN sme podporili seminár o rodine a výchove *Fóra pre verejné otázky*.

Veľkým problémom bolo, keď sme dostali na jar 2014 kvôli rekonštrukcii budovy výpoveď z doterajšej miestnosti sekretariátu. Zariadenie (počítač, dátaprojektor a pod.), dokumentácia a archív časopisu RAN boli dočasne premiestnené čiastočne na sekretariát Slovenskej fyzikálnej spoločnosti (naš predseda I. Túnyi bol aj predsedom SFS), čiastočne do pracovni podpredsedu a tajomníčky, a veci a materiály potrebné k práci výkonnej tajomníčky k nej domov. Naša nedobrá finančná situácia nám nedovolila hľadať pri súčasných cenách novú miestnosť sekretariátu. Jediná významnejšia aktivita v tomto smere bol seminár organizovaný v Košiciach J. Urbanovou, na ktorom prednášali viacerí naši (väčšinou bratislavskí) členovia.

3.7 Sekcie ÚSKI

Sekcie ÚSKI majú prierezový charakter a sú odborne zamerané. Z doteraz deklarovaných sekcií pracujú dve:

Sekcia ÚSKI pre vedu a vieru sa orientuje na organizovanie prednášok a prispieva k obsahovej náplni členského časopisu.

Sociálno-lekárska sekcia ÚSKI vznikla ako výzva V. GZ a hneď v začiatkoch vyvíjala pozoruhodnú činnosť. R. 2011 publikovala už zmienený zborník ***Dôsledky zdravotného postihnutia na duchovný rast detí a mládeže***. Po vyčerpaní finančných možností jej aktivita dočasne poklesla.

4. Edičná činnosť

a) Redakčná rada členského časopisu *Radost a nádej* pripravovala 2-krát ročne vydávanie RAN-u. Dostávame podnety, že časopis je kvalitný a mal by sa dostať k širšiemu okruhu čitateľov. To je zatiaľ problém. Východisko je v jeho zverejňovaní na našej webovej stránke. Je to dobrá alternatíva, lebo podľa našich prieskumov stránku navštevuje ročne okolo 100 000 záujemcov.

b) Webovú stránku ÚSKI (www.uski.sk/zaklad.html) zriadil a udržiava ju R. Gunčaga, terajší predseda košickej pobočky. S ohľadom na jeho zdravotné problémy a pracovné zaneprázdnenie má vystavenie najnovších čísiel istý sklz. Momentálne sú z tejto stránky dostupné a voľne stiahnuteľné články RAN-u od začiatku r. 2003 až do konca r. 2013.

– 48 – c) Od ostatného GZ na pôde ÚSKI bol publikovaný jeden knižný titul, a to zborník prednášok ***Dôsledky zdravotného postihnutia na duchovný rast detí a mládeže*** (editori M. Orgonášová a J. Tiňo, vydalo ÚSKI vo vydavateľstve VEDA r. 2011).

5. Poďakovanie a záver

Výše troch rokov z obdobia medzi VI. a dnešným VII. GZ (až do svojho odchodu na večnosť v decembri 2014) viedol ÚSKI jeho predseda I. Túnyi. Východoslovenský región spravovala - a veľmi úspešná - jeho predsedníčka J. Urbanová (zomrela v novembri 2013). Bez obetavej práce I. Túnyiho a J. Urbanovej a ochotnej pomoci nášho čestného predsedu J. Tiňa by ÚSKI malo neskutočné problémy so samotnou svojou existenciou.

Všetky funkcie v ÚSKI sú čestné. Patrí preto poďakovanie všetkým funkcionárom. Celý kolektív P ÚSKI, výkonný tajomník, resp. tajomníčka a predsedovia regiónov si zaslúžia uznanie za zvládanie toľkých úloh, ktoré sú nevyhnutné pre chod ÚSKI. Ďakujem predsedom pobočiek a sekcií a vyzývam k sústavným aktivitám.

Pozornosť je potrebné venovať vo veľkej miere mladým ľuďom, tí sú naša budúcnosť. Dobrý signál z ostatných mesiacov máme - aspoň v Bratislave - v pomerne vysokom počte prihlášok mladých. Je to ale výzva pre nás všetkých.

V Bratislave dňa 25. apríla 2015

*doc. RNDr. Emil Běták, DrSc.
prvý podpredseda ÚSKI*

NOVÉ PREDSEDNÍCTVO ÚSKI

Na VII. GZ ÚSKI v Bratislave dňa 25. apríla 2015 boli do P ÚSKI zvolení:

Predseda:

doc. RNDr. Emil Běták, DrSc.

Podpredsedovia:

Ing. Mária Spišiaková, PhD., západoslovenský región

RNDr. Ľubomír Prikryl, CSc., stredoslovenský región

PhDr. PaedDr. Ján Maník, PhD., východoslovenský región

Ďalší členovia P ÚSKI:

Mons. Mgr. Gašpar Fronc

doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD., tajomník

RNDr. Jozefína Križanová, hospodárka

Čestným predsedom ÚSKI je prof. RNDr. Jozef Tiňa, DrSc., zvolený na VI. GZ ÚSKI v Žiline dňa 8. apríla 2011

Emil Běták

CYRILOMETODSKÁ MEDAILA PRE MONS. FRANTIŠKA RÁBEKA

František Rábek sa narodil 17. februára 1949 v Močenku. Po vysvätení za kňaza (1972) pôsobil ako kaplán na viacerých miestach, od roku 1979 ako správca pútnického miesta Nitra – Kalvária, kde sa venoval najmä mládeži, ktorú aj v neľahkých časoch totality viedol v duchu katolíckej morálky a k viere v Boha. Ako „odmenu“ za svoju obetavú misijnú činnosť medzi mládežou bol preložený za správcu farnosti v Čiernom pri Čadci.

R. 1991 ho pápež Ján Pavol II. vymenoval za pomocného biskupa nitrianskej diecézy. Biskupskú vysviacku prijal 27. júla 1991 z rúk nitrianskeho biskupa Jána Chryzostoma kardinála Korca. František Rábek sa stal biskupom vo veku 42 rokov, čo je unikátne mladý vek a odráža jeho misionársku činnosť a zásluhy počas obdobia, ktoré náboženstvu neprialo.

Za prvého ordinára novozriadeného Ordinariátu OS a OZ Slovenskej republiky ho pápež Ján Pavol II. vymenoval 20. januára 2003. Na významnom poste sa naplno prejavili výnimočné vlastnosti tohto Kristovho kňaza. Pôsobí v prostredí, ktoré sa vyznačuje výraznou heterogenitou; od služby vojakom v ozbrojených silách, cez hasičské a záchranné zbory až po väznenstvo. Pre túto diecézu je charakteristické nielen veľké plošné rozptýlenie jednotlivých útvarov, ale aj rozdielne druhy aktivít týchto zložiek ordinariátu, čo si vyžaduje veľké fyzické a mentálne nasadenie. Biskup František Rábek má všetky vlastnosti, aby mohol s úspechom plniť svoje náročné povinnosti. Fyzicky zdatný, mentálne odolný, povzniesol Ordinariát na funkčnú organizáciu, spĺňajúcu požiadavky, ktoré sú na ňu kladené.

Ako prejav uznania jeho práce ho pápež Benedikt XVI. v roku 2010 vymenoval za konzultora Kongregácie pre biskupov a jej Úradu pre riadenie vojenských ordinariátov. V roku 2012 bol prijatý za riadneho člena Európskej akadémie vied a umení v Salzburgu, ako prejav uznania za jeho aktivitu v oblasti vedy, kultúry a náboženstva, s dôrazom na jeho úspešnú činnosť v budovaní mostov medzi vedou, kultúrou a vierou.

Je predsedom Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru (RVVK) Konferencie biskupov Slovenska, v ktorej sa združujú významné osobnosti vedy a kultúry Slovenska, s cieľom hľadať a nachádzať cesty k porozumeniu medzi vedou, kultúrou a vierou.

Po rokoch, ktoré nepriali šíreniu pravdy tak, ako ju chápeme aj my, kresťania, sa F. Rábek intenzívne venoval šíreniu pravdy formou publikácií, v ktorých populárnou formou vykladal príbehy významných svätcov a na ich príklade sa snažil iniciovať aj naše myslenie tak, aby sme pochopili zmysel viery. Tieto posolstvá a rovnako súbory jeho homílií sú predmetom celej série publikácií.

Mimoriadnu pozornosť si zaslúžila knižka *Kocel' a Blatnohrad*¹ o Blatnohrade (dnes Zalavár v Maďarsku na brehu Balatonu), mieste Kocelovho hradu a Metodovho pôsobenia v časoch Veľkomoravskej ríše a ktorá vyšla v roku 1150. výročia príchodu vierozvestov do našich krajín. O jej vydanie sa biskup Rábek mimoriadne zaslúžil (ako organizátor vydania aj ako jej spoluautor) a spolu s biskupom L. Bíró udržiavajú cyrilometodské tradície organizovaním každoročných pútí na toto pamätné miesto.

Mons. F. Rábek pripisuje osobitný význam organizácii aktivít, vedúcich k porozumeniu medzi vierou a rozumom. Dlhé roky sme boli oficiálnou propagandou presviedčaní o nezlučiteľnosti viery a rozumu, o tom, že viera a rozum sú dve entity, ktoré sú protikladné a nemajú nič spoločného. Reakciou na takéto a podobné tvrdenia je Encyklika Jána Pavla II. *Fides et ratio* (Viera a rozum) zo 14. septembra 1998.

Za predsedníctva Mons. Rábeka v RVVK bola zriadená cena *Fides et ratio*, nazvaná podľa rovnomennej pápežskej encykliky; sú ňou oceňovaní tí, čo sa naozaj zaslúžili o spoluprácu vedy a viery vo vzájomnom dialógu. Cena získala medzinárodný rozmer, keď s dvomi ocenenými, J. Em. Jozefom kard. Tomkom a J. E. Marcelom Sánchez Sorandom, kancelárom PAS, putovala až do Vatikánu,

Viacerí vedeckí pracovníci sú vďační Mons. F. Rábekovi za neúnavnú podporu stykov medzi slovenskými vedeckými pracovníkmi a Pápežskou akadémiou vied (Pontificia Academia Scientiarum - PAS). Táto Akadémia patrí medzi najprestížnejšie učené spoločnosti na svete a združuje špičkových vedcov bez rozdielu vyznania; zasadania sa môžu zúčastniť ako pozorovatelia aj nečlenovia PAS. Vďaka ochote a stykom Mons. F. Rábeka sa podarilo zabezpečiť účasť niekoľkých vedcov zo Slovenska na tematických zasadaniach PAS. Viackrát sa tak ukázalo, že F. Rábek je kňaz, ktorý evanjelium nielen číta, ale ním aj žije a že je naplnený ochotou pomáhať blížnym bez nároku na odmenu a uznanie.

Významným počinom v oblasti umenia je organizácia výtvarného riešenia katedrály ordinariátu v Bratislave-Krasňanoch. Súbor nádherných mozaík v katedrále je dielom P. Marka Ivana Rupnika, SJ. Tieto mozaiky dodávajú katedrále slávnostný ráz a inšpirujú účastníkov bohoslužieb k prehĺbeniu viery prostredníctvom nádhernej symboliky. Za realizáciu tohto diela bol P. Marko Ivan Rupnik, SJ, ocenený cenou Fra Angelika, ktorú udeľuje KBS prostredníctvom RVVK tým, ktorí sa mimoriadne zaslúžili o šírenie kresťanských myšlienok prostredníctvom umeleckých artefaktov.

Veľkým stimulom pre kresťanských vedeckých pracovníkov sú pravidelné interdisciplinárne dialógy, ktoré organizuje RVVK pod vedením jej predsedu Mons. Rábeka; tieto dialógy tematicky pokrývajú spektrum aktuálnych tém, ako napr. ostatná téma *Možnosti Božieho pôsobenia vo svete v kontexte poznatkov modernej prírodovedy*. Účastníci dialógu, ktorý nasleduje po prezentácii témy popredným špecialistom, sa

¹ Vid' aj recenziu J. Gráca v predchádzajúcom čísle časopisu RAN.

snažia pochopiť cesty, akými sa Božia prítomnosť a prozreteľnosť prejavuje v našich životoch.

Činnosť F. Rábeka nie je obmedzená iba na rýdzo cirkevné aktivity. Tí, ktorí ho dlhšie poznajú, vedia, že Mons. Rábek je nielen vzorný služobník Krista, ale aj dobrý vytrvalostný bežec a má za sebou niekoľko polmaratónov.

Odozdvávame najvyššie vyznamenanie ÚSKI, putovnú cyrilometodskú medailu, Mons. Františkovi Rábekovi za jeho úsilie o uchovanie a rozvoj cyrilometodského dedičstva, podporu kresťansky mysliacej inteligencie a udržiavanie dialógu medzi vedou a vierou. Robíme to s presvedčením, že sa medaila dostáva do správnych rúk; je to len malé ocenenie jeho tvrdej práce pre cirkev a nás všetkých. Prosíme Pána o to, aby mu elán a energia vydržali ešte dlho a mohli sme sa tešiť spolu s ním z výsledkov jeho práce.

Ing. Viliam Novák, DrSc., doc. RNDr. Emil Běták, DrSc.

SALZBURG 2014

„Ani oko nevidelo, ani ucho nepočulo, ani do ľudského srdca nevystúpilo, čo Boh pripravil tým, ktorí ho milujú.“

Ak sa ma niekto spýta, čo pre mňa znamenali Salzburger Hochschulwochen 2014, tak je to presne citát zo Svätého písma v prvej vete. Jedného dňa mi totiž prišiel nečakaný krásny email z ÚSKI - Ústredia slovenskej kresťanskej inteligencie, že na základe odporúčaní, ktoré na mňa dostali, mi ponúkajú štipendium na Salzburger Hochschulwochen, ktoré poskytla ich spriateľená organizácia CHRISTOPHORUS - Gemeinschaft katholischer Studierender und Akademiker z Nemecka. Takmer som tomu nemohla uveriť. Týždeň v tak nádherom meste ako je Salzburg. A keď som si myslela, že radosť už nemôže byť väčšia, tak to som ešte netušila, aký úžasný program na mňa bude čakať.

Ústredná téma týchto dní bola *Prekračovanie hraníc Európy*. Počas celého podujatia som mala možnosť zúčastniť sa množstva výborných prednášok. S odstupom času mi stále veľmi rezonuje myšlienka z jednej prednášky o identite Európy. „Identita kontinentu existuje, identitu tvoria ľudia, ktorí na tom kontinente žijú.“ Identita Európy bola postavená na túžbe po mieri v srdciach Európanov - ako projekt mieru, po ktorom v súčasnosti na jednej strane túžime, no na druhej strane sa v nás jednotlivcoch, ale aj celých štátoch často prejavuje náš egoizmus a potreba prenášania nášho vlastného vnímania sveta ďalej, ktorú možno označiť za europeizáciu. A či to celosvetovo nie je práve potreba neustáleho rozširovania sa a pretláčania vlastných hodnôt, ktorá je veľkým spúšťačom mnohých vážnych konfliktov, ktorým musíme čeliť? Myslím, že je preto veľmi dôležité, aby si Európa neustále pripomínala svoju históriu, aby naša história bola mementom pred opakovaním chýb a zároveň slúžila ako podklad pre dobrú budúcnosť nás všetkých. A presne tento pohľad mi priniesol Salzburgerhochschulwoche. Pre mňa bola identita týchto dní vskutku mimoriadna, nakoľko som mala tú česť počuť prednášky vysokokvalifikovaných odborníkov, ktorí sa nebáli odvážnym spôsobom poukazovať na súčasné problémy a prekračovanie rôznych foriem hraníc v Európe. Odniesla som si preto nielen nové vedomosti, ale najmä nové priateľstvá či umelecké zážitky. Preto by som sa chcela touto cestou z celého srdca poďakovať všetkým organizátorom za vysokú kvalitu podujatia, ako aj Ústrediu slovenskej kresťanskej inteligencie, ktorá mi umožnila, aby som sa mohla na tomto podujatí zúčastniť.

*Mgr. Gabriela Urbanová
Univerzita Komenského*

STRETNUTIE CHRISTOPHORUS BUNDESTREFFEN 2015

V dňoch 13. až 16. apríla 2015 sme sa ako noví členovia ÚSKI mali možnosť zúčastniť na spolkovom, teda celonemeckom stretnutí spoločenstva katolíckych študujúcich a akademikov Christophorus v Ludwigshafene v spolkovej krajine Porýnie-Falcko. Stretnutie sa uskutočnilo v Dome Heinricha Pescha, ktorý patrí Katolíckej akadémii Rhein-Neckar.

Priebeh stretnutia bol veľmi zaujímavý. Program bol bohatý a podnetný, venujúci sa napríklad prezentácii aktivít Christophora v oblasti misijných a charitných projektov; konali sa stretnutia, diskusie a pod. V centre programu však boli v prvom rade prednášky referentov na tému, v duchu ktorej sa nieslo celé stretnutie pod názvom *Pohľad späť a vpred* s podtitulom *Zabudnuté pramene pre budúcnosť Cirkvi*.

Pozvaní boli štyria referenti. Prvým bol páter prof. Dr. Klaus Schatz SJ z Frankfurtu, ktorý sa venoval téme *Volby biskupov – Ktoré modely nám ponúkajú dejiny*. Druhú prednášku na tému *Proti herézam zábudlivosti* (Opäť herézy zábudlivosti – použitá nemecká slovná hračka wi(e)der s pojmami wider = proti a wieder = opäť) mala prof. Dr. Johanna Rahner z Tübingenu a tretiu Dr. Franz-Josef Ortkemper zo Stuttgartu na tému *Veľa hlasov – jedna viera* s podtitulom *Plaidoyer Pavla pre pluralitu v Cirkvi*. Poslednú prednášku na tému *Obnova vychádzajúca z pôvodu: Kritika Cirkvi od mystičiek* mal Dr. Gotthard Fuchs z Wiesbadenu. Radi by sme uviedli aspoň niektoré zaujímavé myšlienky.

Prof. Dr. Klaus Schatz SJ urobil vo svojej prednáške exkurz do cirkevných dejín so zameraním na spôsoby voľby biskupov a do akej miery mal na túto voľbu v minulých obdobiach vplyv pápež, aj s úvahou, či je súčasný spôsob dobrý, alebo by sa pri inšpirácii minulosťou dalo nájsť aj niečo lepšie, a či by to tak malo byť rovnaké pre celú Cirkev alebo by bolo možné a vhodné uplatniť niekoľko modelov. Profesor uviedol v prednáške i následnej diskusii, že je potrebné, ak môže byť miestna Cirkev do voľby nového biskupa čo najlepšie zapojená, avšak posledné slovo Vatikánu má taktiež svoj význam, lebo zaručuje na druhej strane väčšiu objektivitu a nezávislosť na miestnych tlakoch. Veľmi sa to osvedčilo najmä v prípade skúseností s totalitnými režimami, ktoré majú väčšinou snahu kontrolovať miestnu Cirkev. Ak by voľba prebiehala len v nej, bolo by oveľa ľahšie získať totalitným režimom kontrolu nad ňou a mohli by ju oveľa jednoduchšie ovplyvňovať a zneužívať situáciu podľa svojich zámerov.

V prednáške Dr. Franza-Josefa Ortkempera zaujal trefný postreh k napätiam v Cirkvi. Prednášajúci najprv uviedol, že deliť veriacich na konzervatívnych a liberálnych je mediálne kliše a konštrukcia, ktorá má od reality ďaleko. Hovoril o dvoch veľkých pokušeniach. Tí veriaci, čo akcentujú príliš len to tradičné a sú nedôverčiví k novým prístupom, sú neraz v pokušení rýchlo a pomerne tvrdo odsúdiť všetko, s čím ne-

súhlasia, hoci to možno ani hlbšie neskúmali a nezaoberali sa tým. Tí, ktorí sa zase cítia a pokladajú za progresívnych, majú často pokušenie pýchy vysmiať svojich oponentov ako tých, čo zaspali dobu, a komunikovať s nimi bez rešpektu a potrebnej úcty.

Dr. Gotthard Fuchs hovoril o viacerých osobnostiach cirkevných dejín, osobitne najmä o sv. Kataríne Sienskej, ktorá mala taký hlboký a blízky vzťah s Kristom, že hoci bola len mladou ženou, dokázala veľmi odvážne, rozhodne, dôrazne, ale zároveň s láskou k Cirkvi napomenúť i vtedajšieho pápeža, aby sa vrátil z Avignonu do Ríma, čo sa napokon i podarilo. Prednášajúci dal ju i ďalších mystikov za príklad zodpovednej, z blízkeho vzťahu s Bohom a lásky k Cirkvi vychádzajúcej konštruktívnej kritiky Cirkvi a prístupu k nej aj v našej dobe, aby šlo o skutočné dobro Cirkvi a jej obnovu z vnútra.

Stretnutie bolo veľmi dobre zorganizované a pekne pripravené. Z kultúrnej stránky bol v utorok večer vyhradený baladám a vyvrcholením bol slávnostný večer v stredu s hudobným sprievodom klarinetu a klavíra, kedy sme sa našim hosťom za pozvanie i všetko srdečne poďakovali. Cítili sme sa medzi nimi po celý čas veľmi príjemne a osobitne hodnotné boli aj spoločné voľné chvíle počas jednotlivých večerov po programe, naplnené podnetnými a veľmi obohacujúcimi rozhovormi. Týmto by sme sa chceli osobitne poďakovať členom ÚSKI RNDr. Jozefine Križanovej a RNDr. Stanislavovi Uličianskemu, ktorí celú cestu naplánovali, uviedli nás na stretnutí v Ludwigshafene a s ktorými sme absolvovali zaujímavú spoločnú cestu a rozhovory.

*Bc. Katarína Regecová, Bc. Ján Vojtašák
Katolícka univerzita v Ružomberku*

Celonemecké stretnutia našej priateľskej organizácie *CHRISTOPHORUS – Gemeinschaft Katholischer Studierender und Akademiker* sa konajú každé dva roky. Na tohtoročné stretnutie boli pozvaní štyria členovia ÚSKI, delegovaní boli RNDr. Jozefína Križanová za hl. výbor, RNDr. Stanislav Uličiansky za pobočku v Košiciach, ako aj dvaja noví členovia, študenti Katolíckej univerzity v Ružomberku Bc. Katarína Regecová a Bc. Ján Vojtašák, ktorí priniesli uvedenú reportáž. Okrem iného boli na stretnutí prezentované aj rôzne misijné a charitatívne diela organizácie Christophorus. Na tieto diela a tiež aj na potreby ÚSKI sa konala zbierka, z ktorej bol na náš účet poukázaný podiel vo výške 857,50 eura. Vďaka aj za vytvorenie priateľského spoločenstva na tomto podujatí.

RNDr. Jozefína Križanová, členka Predsedníctva ÚSKI

PAX ROMANA: SIIAEC KONFERENCIA, PRAHA 2015

SIIAEC, medzinárodný sekretariát katolíckych technikov, agrónomov a predstaviteľov priemyslu (špecializovaný profesionálny sekretariát Pax Romana MIIC/ICMICA, medzinárodného katolíckeho hnutia intelektuálov a kultúrnych záležitostí) zorganizoval začiatkom mája (8. – 10. 5. 2015) medzinárodné študijné zasadnutie pod názvom *Nie ekonomike exkluzívnosti a nerovnosti. [EG 53]¹ Polarizácia zamestnanosti, príjmu a chudoby – výzva pre Európu*, spojené s generálnym zhromaždením. Zasadnutie bolo v Kapucínate na Loretánskom námestí v Prahe. Zúčastnili sa ho pracovníci z 18 krajín (z mimo-európskych z Pakistanu a z Konžskej demokratickej republiky – býv. Zaire). Väčšina prítomných predniesla kratší alebo dlhší referát. Hlavný pracovný deň (a jediný, ktorého som sa zúčastnil) bola sobota 9. 5., piatok bol predovšetkým príjazdový deň s organizačnými informáciami a úvod do témy konferencie (T. Quendler), a nedeľa bola vyhradená svätej omši a generálnemu zhromaždeniu. Hlavné pracovné referáty boli B. Ciccaglione: *Dimensions of globalization: Employment, income, property*, P. Martinot-Lagarde SJ: *Activities of ILO concerning unemployment, decent work on the background of worldwide polarization* a A-B. Pernaud: *Inequality economy*. G. Lemoch a W. Spitaler uviedli kratšie príspevky (s ktorými vystúpili hádam všetci účastníci) poukázaním na rôzne kontroverzné vyhlásenia vo vzťahu k téme konferencie. Ja som prezentoval základné informácie o Slovensku z národného, religiózneho a ekonomického hľadiska. Na záver sobotnej časti bol prijatý návrh uznesenia, ktorý bol v detailoch dopracovaný ešte počas nasledujúceho dňa. Sociálnu časť stretnutia predstavovali neformálne diskusie počas prestávok, obeda a večere, a tiež spoločný večer, ktorý sa začal prechádzkou po Petříne a pokračoval posezením v typickom pražskom podniku.

*doc. RNDr. Emil Běták, DrSc.
predseda ÚSKI*

¹ Evangelii Gaudium